

Cumhuriyet Dönemi Liman Kentinin Biyografisi: Mersin

Koray ÖZCAN

Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Denizli

E-Mail: korayozcan@pau.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-1221-9224

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 02.05.2023 Kabul Tarihi / Accepted: 01.07.2024

ÖZ

ÖZCAN, Koray, **Cumhuriyet Dönemi Liman Kentinin Biyografisi: Mersin**, CTAD, Yıl 19, Sayı 41 (Güz 2024), s. 881-917.

Liman kentlerinin mekânsal ve işlevsel donanımları, mal-ürün ve hizmet/lojistik kapasitesi ile ilişkisel ağları irdelenirse, liman kentlerinin kuruluş-gelişim sürecinde art bölgesindeki gelişmiş karasal üretim ve pazar merkezlerinin varlığı önemli görülmektedir. Bu konuda Doğu Akdeniz Havzasında Halep-İskenderun, Yafa-Kudüs ve Beyrut-Şam örnek verilebilir. Bu açıdan bakılırsa, Mersin'in liman kenti olarak gelişmesini Konya (Konya Ovası) ve Adana (Çukurova) gibi tarımsal art bölge üretim ve pazar merkezlerinin varlığıyla açıklamak olanaklıdır. Daha açık bir ifadeyle, Mersin kentinin gelişiminde Anadolu'nun tarımsal art bölgelerinde üretilen ürünlerin ön bölgelere aktarım ve dağıtımına yönelik iskeleler kurulmasının etkili olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, Mersin kenti, art bölgelerinin dış pazarlar ile bağlantısını sağlamak üzere inşa edilen iskelelerin/rıhtımların varlığına dayalı olarak kurulan-gelişen bir liman kenti olarak görülmelidir. Bu araştırmanın amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nun geç

döneminde –XIX. yüzyıl ortasından itibaren– liman kenti kimliğinin yarattığı ekonomik dinamikler ile mekânsal gerekliliklere dayalı kentleşme sürecine sahne olan Mersin kentinin tarihsel süreçte mekânsal ve işlevsel gelişim (ve değişim) sürecinin irdelenmesidir. Araştırma sonunda, Mersin kenti örneğinden edinilen tarihsel birikim ve planlama deneyimlerin, Türkiye liman kentlerinin değişen–dönüşen ekonomik dinamikler eşliğinde küresel sistem ile bütünleştirilerek, bölgesel lojistik merkezler olarak geliştirilmesine yönelik gelişim stratejilerinin belirlenmesine akademik–bilimsel ve kurumsal düzeyde katkı sunabileceği düşünölmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mersin, liman kentleri, kent biyografisi.

ABSTRACT

ÖZCAN, Koray, **Biography of a Port City of the Republican Era: Mersin**, CTAD, Year 19, Issue 41 (Fall 2024), pp. 881-917.

It can be said that the spatial and functional facilities, goods–products and service capacities and relational networks of port towns are related with the potentials and dynamics of their hinterland and foreland. So, it can be seen that it is an important dynamic for the foundation and development process of port towns to have the developed commercial and production centers in their hinterland. It can be given such as Aleppo–İskenderun, Jaffa–Jerusalem and Beirut–Damascus in East Mediterranean Basin for these relations between port cities and their hinterland. From this point view, the foundation and development of Mersin as a port town can be related with the developed agricultural production and commercial centers with its hinterland like Konya and Adana. Accordingly, the main dynamic for the foundation and development process of Mersin as a port town had been the docks constructed in order to be able to the transferring and distribution of goods-products of their hinterland to their foreland. In this framework, it should be seen that firstly, the docks were built in order to get contact between foreign markets and hinterland, afterwards, Mersin was founded and developed as a port town. The aim of this paper is to examine their spatial and functional development (and change) process of Mersin in the historical process depending on the economic dynamics and spatial necessities of the identity of the port town. It will be considered that these examinations obtained from the case of Mersin contributes both academically and institutionally to efforts on Turkish port towns is to determine their spatial and their functional development strategies in order to integrate the global system as the regional hub port cities.

Keywords: Mersin, port towns, urban biography.

“...Mersin küçük bir limandır, bir iskele bir de salon,
Kâh uyuklar, kâh uyanır, minimini bir istasyon,
Gemi gelir yükler gider, tren gelir, bekler gider...”

Ahmet Kutsi Tecer, *Mersin Destanı*.

Giriş

Bu araştırmanın amacı, XIX. yüzyıl ortasından itibaren liman kenti kimliğinin yarattığı ekonomik dinamikler ile mekânsal gerekliliklere dayalı kentleşme sürecine sahne olan Mersin kentinin tarihsel süreçte mekânsal ve işlevsel gelişim (ve değişim) sürecinin irdelenerek, varolan potansiyeller eşliğinde gelecekteki sosyo-mekânsal ve işlevsel kimliğinin kestirilmesidir. Başka bir ifadeyle, Mersin’in iskeleden liman kentine evrilmesi sürecini biçimlendiren dinamikler ve potansiyellerin tarihsel bağlamda değerlendirilerek, gelecekte üstlenebileceği mekânsal ve işlevsel kimliğin tanımlanmasıdır.

Araştırma üç aşamalı bir yöntem izlenmesine dayandırılmıştır. Birinci aşama, liman kentlerinin varoluş ve gelişim süreçlerine ilişkin kuramsal araştırmaların irdelenerek, Mersin’in mekânsal gelişim sürecinin modellenmesidir. Bu modelleme, Mersin’in liman kenti olarak kuruluş gelişim sürecinin kuramsal yaklaşımlar ile tutarlılığının sorgulanması ve farklı-özgün kılan yönlerinin anlaşılması bakımından önemlidir. İkinci aşama, Mersin’in “iskele” olarak varoluşundan Cumhuriyet döneminde “liman kenti” olarak geliştirilmesine dek uzanan sürecin yazılı, görsel, istatistikî kaynaklar ile resmî belgeler/planlama kararları eşliğinde biyografik analizidir. Bu analizler, konumsal nitelik, tarihsel geçmiş, mekânsal-işlevsel gelişim, planlama deneyimleri, kentleşme ve nüfus dinamikleri olmak üzere temalar açısından ayrıntıda sorgulanmıştır. Üçüncü aşama ise tematik analizler eşliğinde ulusal-uluslararası stratejiler ve yere özgü potansiyeller açısından Mersin’in gelecekte üstlenebileceği mekânsal ve işlevsel kimliğin değerlendirilmesidir.

Tecer’in dizeleri, Mersin örneğinde bir liman kentinin mekânsal-işlevsel önceliklerine vurgu olarak görülebilir. Bu vurgudan, liman kentlerini “demiryolu ile art bölge”, “denizyolu ile ön bölge” bağlantılarının kurulduğu “ekonomik arayüzler” olarak değerlendirmek olanaklıdır. Dolayısıyla liman kentleri, art bölge ve ön bölge ilişkilerine dayalı mekânsal-işlevsel fırsatlar eşliğinde aktarım, dağıtım ve depolama olanakları sunan “dış alım-dış satım merkezleri” olarak tanımlanabilir. Daha geniş bir ifadeyle, “art bölgesindeki” hammadde kaynaklarının, “ön bölgesindeki” pazar alanlarına yönlendirildiği, mal-ürün-hizmet kompozisyonlarına göre “kendine özgü” mekânsal kurgu ve işlevsel

uzmanlaşma gösteren, art bölgesindeki üreticiler ile ön bölgesindeki tüketiciler arasındaki ilişkilerin örgütlendiği lojistik merkezlerdir.¹

Liman kentlerinin kuruluş süreçleri irdelenirse, –özellikle XVIII. yüzyıl başından itibaren– denizcilik teknolojisi ve deniz ticaret sektöründeki gelişmeler eşliğinde mal–ürün, hizmet ve insan akımlarının organizasyon merkezleri olarak kurulduğunu, süreç içinde “sermaye ve nüfus birikim merkezlerine” dönüştüğünü söylemek mümkündür. Bu açıdan, ulusal kentleşme süreçlerini ve yerleşme sistemlerini yönlendirici “düğüm merkezleridir”.²

Kuramsal araştırmalarda, liman kentlerinin “*kıtalararası/bölgelerarası ticarete dayalı merkantilist süreç/ticaret limanları*”, “*sanayileşme süreci/sanayi limanı*”, “*sanayi sonrası süreç/lojistik merkezler*” olmak üzere beş aşamada ele alınarak,³ “kuruluş gerekçeleri” açısından iki kategoride sınıflandırıldığı görülür.⁴ Birincisi, art bölgelerin ön bölgeler/dış pazarlar ile bağlantısını sağlamak üzere kurulmuş “iskelenin varlığına” dayalı gelişen kentlerdir. İkincisi ise aktarım–dağıtım hizmetlerine yönelik gereksinimlerin karşılanması için iskele kurulmasıyla “liman kentine dönüşen” kentlerdir. Bu açıdan bakılırsa, Mersin birinci kategorideki “iskele varlığının” mekânsal varoluş ve işlevsel kimlik için baskın–belirleyici olduğu “liman kenti” olarak tanımlanabilir.

Mekânsal ve işlevsel nitelikler ile lojistik kapasitesi arasındaki ilişkisel ağlar bakımından değerlendirilirse; liman kentlerinin kuruluş sürecinde art bölgelerindeki karasal üretim–pazar merkezlerinin etkili olduğu görülür. Bu konuda, Doğu Akdeniz Havzasında Halep–İskenderun, Yafa–Kudüs ve Beyrut–Şam örnekleri verilebilir. Dolayısıyla, Mersin’in liman kenti olarak gelişmesini Konya Ovası–Konya ve Çukurova–Adana gibi tarımsal art bölge üretim–pazar merkezlerinin varlığı ile açıklamak olanaklıdır.

¹ James Bird, *Seaports and Seaport Terminals*, Hutchinson University Press, London, 1971, s. 124–147. Guido G. Weigend “Some Elements in the Study of Port Geography”, *Geographical Review*, Cilt 48, Sayı 2, Nisan 1958, s. 185–200. Çağlar Keyder, “Bella Epoque ve Liman Kentleri”, *Osmanlılardan Günümüze Doğu Akdeniz Liman Kentleri*, Haz: Biray Kolluoğlu ve Meltem Toksöz, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2015, s. 17–27.

² Robert Lee – W.R. Lee, “The Socio–Economic and Demographic Characteristics of Port Cities: A Typology for Comparative Analysis”, *Urban History*, Cilt 25, Sayı 2, Ağustos 1998, s. 147–172. Jessica C. Roney, “Introduction: Distinguishing Port Cities, 1500–1800”, *Early American Studies*, Cilt 15, Sayı 4, Güz 2017, s. 649–659. Arthur J. Sargent, *Seaports and Hinterlands*, Adam and Charles Black, 1938, London. Petros Petsimeris, “Liverpool: From A City of Its Port to A City with A Port”, *Ekistics*, Cilt 63, Sayı 376–378, 1996, s. 17–26.

³ Brian S. Hoyle, “Cities and Ports: Concepts and Issues”, *Vegueta*, Sayı 3, 1997–1998, s. 264–269. Alessandri Rosselli, “The Port as Structure and Meaning”, *Portus*, Sayı 10, Ekim 2004, s. 4–9.

⁴ Predrag Matvejevic, *Mediterranean: A Cultural Landscape*, Translated: Michael Henry Meim, University of California Press, Berkeley, 1999, s. 14–15.

Bu araştırmanın değişen–dönüşen ekonomik dinamikler ve ulaştırma sektörüne ilişkin küresel–bölgesel projelerin Türkiye liman kentlerinin küresel sistem ile bütünleştirilerek, bölgesel lojistik merkezler olarak geliştirilmesine yönelik gelişim stratejilerinin belirlenmesine Mersin kenti örneğinde katkı sunabileceği düşünülmektedir.

Konumsal Nitelik ve Kuruluş Gerekçesi

Mersin’in konumlandığı coğrafya, “Ovalık Kilikya” olarak bilinen kuzeydoğuda ortalama 3.500 metre yükseklikteki Toros Dağları, batıda Mezitli Çayı, doğuda ise Deliçay ile sınırlanan kuzey–güney yönünde uzanan mevsimlik derelerin oluşturduğu vadiler ile kesilen kıyı şerididir.⁵ (Görsel 1). Bu kıyı şeridinin, Mezitli Deresi–Soli Pompeiopolis,⁶ Müftü Deresi–Yumuktepe,⁷ Mersin Çayı–Zephyrion ve Deliçay Deresi–Ankhiale⁸ olmak üzere tarih boyunca iskân edildiği bilinmektedir. Bu yerleşmelerden, Doğu Akdeniz ticaret ağı içinde önemli bir kıyı yerleşimi olduğu değerlendirilen *Zephyrion*, konumsal niteliği ve işlevsel kimliği açısından Mersin’in tarihsel mirası olarak kabul edilebilir.⁹ Seyahat anlatılarında,¹⁰ “küçük yerli köyü” veya “panayır iskelesi” olduğuna ilişkin tasvirler, Mersin ile Zephyrion arasındaki yerleşim sürekliliğini doğrular niteliktedir.

⁵ Emin Çakıroğlu, “Mersin Şehir Coğrafyası”, *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, Cilt I (1940–1941), 1944, s. 411–430.

⁶ Aline A. Boyce, “The Harbor of Pompeiopolis”, *American Journal of Archaeology*, Cilt 62, Sayı 1, Ocak 1958, s. 67–78. Remzi Yağcı, “The Importance of Soli in the Archaeology of Cilicia in the Second Millennium B.C.”, *Varia Anatolica* XIII, 2001, s. 159–165.

⁷ John Garstang, “The Discoveries at Mersin and Their Significance”, *American Journal of Archaeology*, Cilt 47, Sayı 1, 1943, s. 1–14. M.V. Seton–Williams, “Cilician Survey”, *Anatolian Studies*, Cilt 4, 1954, s. 121–174.

⁸ İlkay Göçmen, *Kayıp Kent Ankhiale*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2015. Hatice Kalkan, *Ankhiale’nin Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1999.

⁹ Mehmet Duran Gözde, *Beşerî ve İktisadî Coğrafya: Mersin Limanı*, Yayınlanmamış Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü, İstanbul, 1969. s. 5. Muzaffer Yılmaz, *Zephyrion (Mersin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2015, s. 40–44.

¹⁰ Francis Beaufort, *Karamania, or, A Brief Description of the South Coast of Asia Minor and of the Remains of Antiquity with Plans, Views*, R. Hunter Press, London, 1817, s. 256. Charles Texier, *Asie Mineure Description Géographique, Historique et Archéologique des Provinces et des Villes de la Chersonèse d’Asie*, Imprimeurs de L’Institut de France, Paris, 1862, s. 727–728.

Mersin adının kökeni ise Mersin–Oğlu adlı Türkmen “kışlak yerleşimi” ile ilişkilendirilebilir.¹¹ Bu ilişki; bölgedeki Mezid–oğlu, Erdem–oğlu gibi Türkmen köylerinin varlığı ile somutlaştırılabilir.¹² Ancak, seyahat anlatıları¹³ ve arşiv belgelerine¹⁴ bakılırsa, Mersin’in aktarım–dağıtım merkezi işlevinde bir “liman kenti” olarak varoluşu, XIX. yüzyıl ikinci çeyreğine tarihlendirilmelidir. Bu yeni liman kentinin kuruluş gerekçesi/gerekliliği ise kıyı morfolojisindeki değişim ile Tarsus’un liman işlevini kaybederek karasal kente dönüşmesi sonucu, Konya Ovası ve Çukurova art bölgesine özellikle pamuk ihracatı yönünden hizmet sunacak “yeni liman” arayışı olarak görülmelidir.¹⁵

Tarihsel Arka Plan: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Aktarılan Miras

Osmanlı kayıtlarında “panayır/pazar iskelesi” olduğu değerlendirilen Mersin’in,¹⁶ süreç içinde Doğu Akdeniz Havzasında belirli ve tanımlı bir “art bölge” ve “ön bölge” potansiyeline sahip “bölgesel liman kentine” dönüştüğü anlaşılmaktadır. Nitekim “*Beyrut ve Sakız limanları ile yarışabilecek biçimde projelendirme*” girişimleri¹⁷ “bölgesel liman” potansiyeline işaret sayılmalıdır (Görsel 2).

“Art bölge” ve “ön bölge” ilişkileri incelenirse, Mersin limanının arka planında Çukurova’daki pamuk üretimi ile Konya Ovası’ndaki buğday üretimine

¹¹ Fikri Mutlu, “Mersin Şehri Nasıl ve Ne Zaman Kuruldu”, *İçel Dergisi*, Cilt 3, Sayı 29, 1949, s. 4–7. Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Çev: Seyit Ali Kahraman, 9. Kitap, 1. Bölüm, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 352. Mustafa Türker, *Mersin Vilayeti Yer Adları*, Yayınlanmamış Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1966–1967, s. 6–7.

¹² Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayınları, İstanbul, 1987, s. 36.

¹³ Habeeb Risk Allah Effendi, *The Thistle and the Cedar of Lebanon*, J. Wertheimer and Co., London, 1853, s. 60–61. Edwin John Davis, *Life in Asiatic Turkey: A Journal of Travel in Cilicia (Padias and Trachea), Isaura and Parts of Lycania and Cappadocia*, Edward Stanford, London, 1879, s. 26. Vital Cuinet, *La Turquie D’Asie Géographie Administrative, Statistique Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de L’Asie Mineure*, Ed. Ernest Leroux, 1, RLE Bonaparte, Paris, 1892, s. 331.

¹⁴ Mehmet Mazak – Aylin Doğan, *Osmanlı Arşiv Vesikaları ve Fotoğraflarla Mersin Liman Tarihi*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2014, s. 66–84.

¹⁵ İbrahim Oğuz, *Tarsus Şer’iyye Sicillerine Göre Mersin Kentinin Kuruluş Öyküsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2006, s. 78–83. Songül Ulutaş, *Tarsus Kazası’nın Sosyo–Ekonomik Yapısı (1856–1914)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin, 2012, s. 112–113.

¹⁶ Mehmet Akif Erdoğan, *Ondokuzuncu Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda Hafta Pazarları ve Panayırılar*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1999, s. 98–99.

¹⁷ Emine Dingec, *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında ve XX. Yüzyılın Başında Mersin’in Ekonomik Yapısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1998, s. 50–53. İbrahim Bozkurt, *Tanzimattan Cumhuriyet’e Mersin Tarihi (1847–1928)*, Mersin Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Mersin, 2012, s. 45–48.

dayanan ticari tarım potansiyellerinin olduğu vurgulanmalıdır.¹⁸ Nitekim deniz seyrişer hareketliliğine ilişkin belgelerden,¹⁹ Mersin'in art bölge ağının Konya ve Çukurova bölgelerini kapsadığı,²⁰ “ön bölge” ağının ise Akdeniz Havzası boyunca kuzeyde Golos ve Selanik, doğuda Beyrut, İskenderun, Lazkiye, batıda Marsilya, Tirieste, güneyde İskenderiye, Port Said ve Trablus limanlarına dek uzandığı anlaşılmaktadır.

Mersin–Adana karayolu (1853) ve demiryolu (1886) inşaa alıřmaları²¹ ise; art bölge ilişkilerini ve bölgesel lojistik merkez işlevini güçlendiren altyapı yatırımları olarak görülmelidir. Bu yatırımların ekonomik etkileri, deniz ticaretinin yarattığı katma değerin paylaşımında sermaye grupları arasındaki rekabet ve çatışmalar biçiminde olurken,²² sosyo–mekânsal etkileri ise nüfus artışına koşut kentleşme eğilimleri biçiminde olmuştur. Kentleşme eğilimlerinin mekânsal yansımaları, dok ve antrepolar inşaa edilmesi, demiryolu hattı kurulması, finans kurumları ile konsolosluklar açılması, konaklama yapıları ile karantina tesisleri kurulması²³ olarak somutlaştırılabilir. Demografik yansıması ise XIX. yüzyıl başlarında yaklaşık 2.000 nüfuslu yerleşimin, yüzyıl ortasında

¹⁸ Meltem Toksöz, “Bir Coğrafya, Bir Ürün, Bir Bölge: 19. Yüzyılda Çukurova”, *Kebikeç Dergisi*, Sayı 21, 2006, s. 99–100. Meltem Toksöz, *The Çukurova: From Nomadic Life to Commercial Agriculture, 1800–1908*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Binghamton University, New York, 2000, s. 110–111. Sacit Uğuz, “Mersin Limanında Ticaret (1870–1912)”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 13, Sayı 33, 2016, s. 334–363. Sacit Uğuz, “Osmanlı'dan Cumhuriyete Mersin Limanında Pamuk Ticareti”, *VIII. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu* (27–28 Mayıs 2016), İstanbul Yayınları, İstanbul, 2016, s. 257–272.

¹⁹ Mersin limanı “ön bölge” ağı için şu kayıtlara bakılabilir: *BOA*, Y.PRK.ASK, 78 – 28 (H–20–05–1309); *BOA*, Y.PRK.ASK, 40 – 12 (H–15.09.1304); *BOA*, HR.TH, 130 – 13 (M–23.05.1893); *BOA*, HR.TO, 9 – 86 (M–31.05.1884); *BOA*, DH.şFR, 163 – 29 (R–21.10.1309); *BOA*, HR.İD, 15 – 3 (M–22.01.1894); *BOA*, DH.MKT, 178 – 36 (H–27.05.1311).

²⁰ J. Renwick Metheny, “Road Notes from Cilicia and North Syria”, *Journal of the American Oriental Society*, Sayı 28, 1907, s. 155–163.

²¹ Adem Erol, *Mersin–Tarsus–Adana Demiryolu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2003, İstanbul. Ahmet Asker – Ozan Arslan, “Küçülen Dünya: Mersin-Adana Ulaşım Süresinin Kısalması (1852–1926)”, *Turkish Studies–History*, Cilt 16, Sayı 2, 2021, s. 85–103.

²² Can Nacar, “Yükselen Bir Liman Kentinde Ekonomik Pastayı Paylaşmak: 20. Yüzyılın Başında Mersin'de Rekabet, atışma ve İttifaklar”, *Cihannüma: Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Cilt III, Sayı 1, 2017, s. 71–94.

²³ Filiz Yenişehirlioğlu, “Mersin: The Formation of A Tanzimat City in Southern Turkey”, *The Empire in the City; Arab Provincial Capitals in the Late Ottoman Empire*, Eds. J. Hanssen, T. Philipp, S. Weber, Ergon Verlag Würzburg, Beirut, 2002, s. 258. Aylin Doğan, “Mersin Limanı ve Mersin Kenti Tarihi Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Journal of Current Researches on Social Sciences*, Cilt 8, Sayı 1, 2018, s. 122–123.

yaklaşık 10.000 nüfusa, yüzyıl sonunda (1893) ise yaklaşık 23.000 nüfusa ulaşmıştır.²⁴ Şüphesiz bu gelişmeler, art bölge–ön bölge ilişkileri kapsamında deniz ticaretinin yarattığı cazibeye dayalı sosyo–ekonomik canlılıkla açıklanabilir.

Mekânsal–İşlevsel Gelişim Süreci

Kuramsal araştırmalarda;²⁵ “liman–kent birlikteliğinde ticaret limanının varoluşu,” “sanayileşme sürecinde yeni limanın kurulması”, liman–kent ayrımı ile yeni limanın lojistik merkeze dönüşümü” ve “eski limanın merkezi iş alanı/finans merkezine dönüşümü” olmak üzere sektörel değişim temelli ele alınarak, dört aşamada modellendiği görülmektedir. Bu çerçevede, Mersin’in kendine özgü coğrafi–konumsal avantajları ve sosyo–ekonomik dinamikleri açısından mekânsal–işlevsel değişim süreci üç aşamada modellenebilir. (1) ticaret odaklı liman–kent bütünlük gelişme aşaması (1836–1950), (2) petrol/petrokimya sanayi yatırımları ve dökme yük taşımacılığının gelişmesine koşut sanayi odaklı kentten uzaklaşan yeni liman kurulma–gelişme aşaması (1950–1990), (3) kentten ötelenen yeni liman bölgesinin serbest bölge ile birlikte lojistik merkez işlevi kazanma aşaması (1990–günümüze) (Görsel 3).

Burada şu tespit önemlidir: Kuramsal araştırmalarda, dördüncü aşama olarak ifade edilen liman bölgesinin “hizmet sektörü” odaklı projelerle dönüşüm sürecine konu edilerek, merkezî iş alanlarına (finans) dönüşmesi sürecinin, mekânsal ve sektörel gelişme dinamikleri bakımından Mersin için henüz geçerli olmadığıdır.

Mersin’in mekânsal–işlevsel gelişim sürecinin birinci aşaması, “liman bölgesi” ile “kentsel bölgenin” mekânsal ve işlevsel bütünlük kuracak biçimde gelişmesi sürecidir. Bu süreçte; karayolu ve demiryolu yatırımları ile art bölge ilişkilerinin güçlendirilmesine yönelik “içsel dinamikler” ile Süveyş Kanalı’nın açılması, Kırım Savaşı ve Amerikan İç Savaşı gibi “dışsal dinamiklerin”

²⁴ Dingeeç, *age.*, s. 16–19. 1865 yılında 9.000 olan nüfusun, 1900 yılında 23.877 nüfusa ulaştığı kaydedilmektedir.

²⁵ Arnon Soffer – Shimon Stern, “The Port City: A Sub–Group of the Middle–Eastern City Model”, *Ekistics*, Cilt 53, Sayı 316–317, Mart–Nisan 1986, s. 102–110. Brian Hoyle, “Development Dynamics at the Port–City Interface”, *Revitalising the Waterfront: International Dimensions of Dockland Redevelopment*, Edited: B.S. Hoyle – D. Pinder – MS. Husain, Belhaven Press, London, 1988, s. 3–19. Glenn Norcliffe, Keith Basset ve Tony Hoare, “The Emergence of Postmodernism on the Urban Waterfront”, *Journal of Transport Geography*, Cilt 4, Sayı 2, 1996, s.123–134. Cesar Ducruet – S.W. Lee, “Frontline Soldiers of Globalisation: Port–City Evolution and Regional Competition”, *Geojournal*, Sayı 67, 2006, s. 107–122. Sung W. Lee – D. Wook Song – Cesar Ducruet, “A Tale of Asia’s World Ports: The Spatial Evolution in Global Hub Port Cities”, *Geoforum*, Cilt 39, Sayı 1, 2008, s. 372–385.

Mersin'in liman kenti kimliğinin gelişiminde olumlu etkileri olmuştur.²⁶ Bu etkilerin mekânsal yansımaları, 1850–1900 zaman aralığında inşa edilen Taş İskele, Gümrük İskelesi, Maden/Krom İskelesi, Mavromati İskelesi, Messageries Maritime Şirketi İskelesi, Alman İskelesi, Gazhane İskelesi, Belediye İskelesi olmak üzere birbirini tamamlayan “iskeleler zinciri” ile “demiryolu ve istasyon inşası” olarak görülebilir.²⁷ Dolayısıyla Mersin'in mekânsal altyapısı; “erken liman bölgesi” olarak tarif edilebilecek, deniz ötesi “ön bölge” ve karasal “art bölge” ilişkilerinin örgütlendiği “iskeleler” ile “istasyon” odak olmak üzere kurgulanmıştır (Görsel 4, Görsel 5).

Bu noktada; yabancı tüccarlarca –özellikle Mavromati ailesi– finanse edilen konut, ticaret–sanayi ve dinî yapı faaliyetleri,²⁸ liman işlevinin yarattığı katma değer in mekânsal ürünleri olarak görülebilir. Ticaret hacmindeki artışın yarattığı cazibenin, Mersin'in Birinci Dünya Savaşı'nda Fransız işgali için de gerekçe olduğu anlaşılmaktadır. 1918–1922 döneminde Fransız işgalinde kalan kentte ekonomik önceliğin liman ve gümrük faaliyetlerinin denetimi üzerine odaklanması,²⁹ Mersin limanının Konya ve Çukurova bölgelerine uzanan art bölgesinin sunduğu ticaret hacmi ile açıklanabilir.

Cumhuriyet Dönemi'nde ise Mersin'in “vilayet merkezi” statüsü kazanması özellikle kurumsal altyapının güçlenmesi yönünden önemli bir aşama olmuştur. Bu süreçte, ulusal ekonomi politikaları kapsamında Mersin'in demiryolu bağlantıları ile desteklenerek, fiziksel ve teknik altyapısının geliştirilmesi gerekliliğine yapılan vurgu,³⁰ Doğu Akdeniz ticaretinde etkinlik kurulmasında Mersin limanının konuma dayalı stratejik önemine işaret sayılmalıdır. Ancak, İkinci Dünya Savaşı'nın siyasi–askerî koşullarında Mersin'in işlevsel önceliğinin

²⁶ İbrahim Hali Aytar, *Kuruluşundan Modern Limanın İnşasına Mersin Kentinin ve Limancılık Faaliyetlerinin Gelişimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2015, s. 66–83. Tülin S. Ünlü, *19. Yüzyılda Mersin'in Kentsel Gelişimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2007, s. 76–84, 93–108.

²⁷ Semih Vural, *Pamığun Çocuğu Mersin ve Mersin İskeleleri*, Mersin Deniz Ticaret Odası Yayınları, Mersin, 2015, s. 125–205.

²⁸ Gülizar A. Güneş, *Mersin Levanten Yapıları Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana, 2010, s. 43–62. Meltem Toksöz, “Family and Migration: The Mavromatis' Enterprises and Networks”, *Cahiers de la Méditerranée*, Sayı 82, 2011, s. 359–382.

²⁹ İbrahim Bozkurt, “İşgal Yıllarında Mersin (1918–1922)”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 22, Sayı 1, 2018, s. 426–428.

³⁰ Afet İnan, *Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı 1933*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1972, s. 86.

askeri-lojistik faaliyetlere odaklanmasıyla ticaret limanı gelişiminin kesintiye uğradığı ifade edilmelidir.³¹

Bu döneme ilişkin son kayıt, Mersin Halkevi'nin açılması ve anıt-heykeller inşa edilmesi gibi kamusal hizmet yapı faaliyetleridir. Yerel yönetici Vali Tevfik Sırrı Gür dönemine tarihlenen bu yapı faaliyetleri, “Cumhuriyetin temsil mekânları” olmasının ötesinde sosyo-kültürel yaşamın canlandırılmasına yönelik çabalar olarak görülmelidir.³²

İkinci aşama, sanayileşme sürecinde özellikle petrol/petrokimya yatırımları ile dökme yük taşımacılığındaki gelişmelerin ortaya çıkardığı mekânsal gereklilikler kapsamında liman bölgesinin doğu yönünde gelişerek “sanayi limanı” niteliği kazanmasıdır. Bu sürecin temel dinamiği, Doğu Akdeniz’de değişen siyasal koşulların etkisiyle özellikle Beyrut limanının önemini kaybetmesine dayalı olarak lojistik hizmet taleplerinin Mersin limanına yönelmesidir. Şüphesiz, bu yönelimde, Liman Modernleştirme Projesi’nin tamamlanması kadar; enerji ihtiyacının karşılanmasına yönelik Seyhan Hidroelektrik Santrali’nin açılması, Anadolu Tasfiyehanesi A.Ş. (ATAŞ) Petrol Rafinerisi’nin faaliyete geçmesi ve petrokimya başta olmak üzere plastik, gübre, cam, dokuma sektöründeki sanayi tesislerinin yoğunlaşması etkili olmuştur.

Ancak, deniz ticaretine dayalı ekonomik gelişmelerin sosyo-mekânsal yansımaları, kitlesel göç hareketlerine dayalı hızlı nüfus artışı ve plansız gelişmeler biçiminde olmuştur. Öyle ki, 1950 öncesi yaklaşık 27.000 olan nüfusun, 1980 yılında yaklaşık 8 kat artarak 216.000 nüfusa ulaşması, kente yönelen kitlesel göçün boyutlarını göstermesi bakımından önemlidir.³³ Bu süreçte, özellikle 1951-1955 döneminde konut yapı kooperatiflerinin desteklenmesi,³⁴ kentsel gelişmenin planlı konut sunumu ile yönlendirilmesine yönelik örgütlü çabalar olarak not edilmelidir. Nitekim Pozcu Mahallesi

³¹ İbrahim Bozkurt, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Mersin Limanı”, *Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu-III: Mersin ve Doğu Akdeniz* (7-8 Nisan 2011), Mersin Ticaret Odası Yayınları, Mersin, 2011, s. 310-324. Tuğba Korhan, “İkinci Dünya Savaşı’nda Mersin ve İskenderun Limanları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 9, Sayı 42, 2016, s. 710-714.

³² H. Şinasi Develi, *Eserleriyle Anılaşan Vali Tevfik Sırrı Gür*, Akdeniz Belediyesi Yayınları. Mersin, 2004. Birgül Bozkurt – İbrahim Bozkurt, “Mersin Halkevi’nin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, *Tarih Okulu Dergisi*, Cilt 9, Sayı XXVII, 2016, s. 369-421.

³³ Anonim, “İçel Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, Cilt 5, Anadolu Yayıncılık, Ankara, 1982, s. 3700-3701.

³⁴ T.C. *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Başbakanlık Kararlar Dairesi Başkanlığı (BKDB), 30. 18. 1. 2. / 126. 54. 4. (17.07.1951); 30. 18. 1. 2. / 129. 41. 6. (17.05.1952); 30. 18. 1. 2. / 133. 81. 11. (09.10.1953); 30. 18. 1. 2. / 133. 89. 12 (05.11.1953); 30. 18. 1. 2. / 135. 38. 19. (10.04.1954). 30. 18. 1. 2. / 136. 53. 3. (10.06.1954); 30. 18. 1. 2. / 140. 74. 8. (15.08.1955).

örneğinde³⁵ örgütlü ve planlı konut sunumu, Mersin’in batı yönünde gelişimi için mekânsal dinamik olmuştur.

1962 yılında kurulan ATAŞ ise Mersin’in “petrokimya odaklı sanayi limanı” işlevi bakımından önemli bir sosyo-ekonomik dinamik olmuştur.³⁶ ATAŞ Rafinerisi’nin çalışma-barınma ihtiyaçları ile sosyal-kültürel gereksinimlerinin karşılandığı “bütünleşik sanayi yerleşkesi”; “Cumhuriyet’in sanayi odaklı yerleşke” modeli olmasının ötesinde Mersin’in doğu yönlü kentsel gelişim sürecinde önemli rol oynamıştır.³⁷

Bu süreç, liman kentleri terminolojisi kapsamında “*ticaret odaklı liman kentinin üretim odaklı sanayi kentine geçiş aşaması*” ile eşleştirilmeli, dolayısıyla, Mersin’in mekânsal kurgusunun “kentsel bölge” ve “liman bölgesi” ilişkisinden, “sanayi bölgesi” ve “liman bölgesi” ilişkisine doğru evrilmesinin ilk aşaması olarak değerlendirilmelidir. Sanayi yatırımları sonrasında ticaret sektörünün %16,8, sanayi sektörünün ise %20,8 olduğuna ilişkin ekonomik göstergeler, “ticaret limanından sanayi limanına” yönelimi doğrular.³⁸ Bu yönelimin sektörel etkileri, liman modernizasyon projesinin tamamlanması, Mersin-Adana Demiryolu ile Mersin-Adana Karayolu arasında Fabrikalar adı verilen koridor boyunca yabancı-yerli ortaklı sanayi tesislerinin kümelenmesi³⁹ ve serbest bölgenin kurulması⁴⁰ olarak sayılabilir. Mekânsal etkileri ise; yaratılan yeni istihdam

³⁵ Semih Vural, *Huğ’dan Gökdelene Mersin; 170 Yıllık Mimarlık Mirası*, Mersin Valiliği Yayınları, Mersin, 2010, s. 92

³⁶ Gözde, *age.*, s. 29–30.

³⁷ Yasemin S. Levent – Leyla Özel, “Bir Kentsel Mücadele Kazanımı Olarak Ataş Lojman Yerleşkesinin Dünü, Bugünü ve Yarını”, *Dünya Şehircilik Günü 39. Kolokeyumu* (5–8 Kasım 2015), Karadeniz Teknik Üniversitesi-TMMOB Yayınları, Trabzon, 2015, s. 1–14. Banu Sünektekin, *Cumhuriyet Dönemi Mimarisindeki Sanayi Yerleşkeleri ile Ataş Yerleşkesinin Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Toros Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mersin, 2017, s. 13–21.

³⁸ Hamdi Kara, “Çukurova’da Endüstri”, *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 1990, s. 193–226.

³⁹ Emrah Aşar, *Mersin-Adana Arasında D400 Karayolu ile İlişkilenen Endüstri Mirası Potansiyeli ve Leyland Kamyon Fabrikası Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mersin, 2021, s. 35–38.

⁴⁰ Süheyla B. Akova, “Mersin Serbest Bölgesi; Özellikleri, Etkileri ve Etkilendiği Coğrafi Şartlar”, *Coğrafya Dergisi*, Sayı 7, 1999, s. 151–182. Süheyla B. Akova, “Mersin Limanı”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 31, 1996, s. 219–257

olanaklarının etkisiyle liman ve sanayi bölgesi çevresinde plansız konut alanlarının gelişimi biçiminde olmuştur.⁴¹

Üçüncü aşama; Mersin'in ulusal–uluslararası projeler ve ortaklıklar kapsamında küresel lojistik ağlara eklenme çabaları eşliğinde “bölgesel lojistik merkez” olarak gelişmeye başladığı süreçtir.⁴² Bu süreçte, 2006 yılında Bölgesel İnovasyon Stratejisi (RIS)⁴³ kapsamında tarım ve turizm ile birlikte lojistik sektörünün geliştirilmesine vurgu yapılması, Mersin'in lojistik kimlik gelişimi açısından ilk adım olarak kabul edilebilir. Diğer taraftan, Pan–Avrupa Ulaşım Ağı⁴⁴ ve Avrupa Birliği Deniz Otobanları Projesi⁴⁵ ise Mersin'in küresel lojistik ağlar ile bütünleşmesi bakımından fırsat olarak görülmelidir. Bu açıdan Mersin Lojistik Strateji Planı.⁴⁶ Lojistik Köy Projesi⁴⁷ ve Bölgesel Havalimanı

⁴¹ Meriç B. Başeren, *Liman Bölgesi ve Kentsel Mekân Gelişimi Arasındaki İlişkinin Mersin Kenti Üzerinden İrdelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2018, s. 103–104.

⁴² Zekiye D. Ekiz, *Kent Ekonomisi ve Gelişimi: Mersin Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2015, s. 80–82. Timuçin Topbaş, *Limanların Uluslararası Ticarete Etkisi ve Mersin Limanının Bölge Ekonomisindeki Payı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2020, s. 32. Emriye Gürbüz, *The Impact of Ports on Turkey's Foreign Trade: The Case of Mersin Ports*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, s. 82–84.

⁴³ Tamer Gök, “RIS Mersin Projesi Üzerine Bir Özet Değerlendirme”, *Planlama Dergisi*, Sayı 3–4, 2009, s. 93–95. Filiz Tutar – Emine Fırat – Çişil Erkan – Erdiç Tutar, “Yerel Ekonomilerin Yeni Aktörü, Bölgesel İnovasyon Stratejileri: RIS Mersin Uygulaması”, *International Conference on Eurasian Economies* (17–18 Eylül 2013), Beykent Üniversitesi, Ankara, 2013, s. 627–634. Banu Aydoğan, *Bölgesel Ekonomik Kalkınmanın Yeni Pusulası: Bölgesel İnovasyon Stratejileri (RIS) Mersin Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2011, s. 194–195.

⁴⁴ Esat Koçak – Hakkı Kişi, “Bölgesel Ulaştırma ve Lojistik Problemine Belgesel Bakış: “Mersin Örneği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, 2015, s. 258–287. Utku Sezer, *Pan–Avrupa Ulaşım Ağında Mersin Limanı'nın Lojistik İşlevi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, İzmir.

⁴⁵ *Çukurova Bölge Planı (2014–2023)*, s. 10.

⁴⁶ Murat Çelik, “Lojistik Sektör Planlaması, Organize Lojistik Bölgeleri ve Mersin Kenti Lojistik Planı”, *Planlama Dergisi*, Cilt 1, Sayı 45, 2009, s. 13–19; Fikret Zorlu, “Mersin’de Kentsel Ulaşım Planlamasına Yönelik Değerlendirmeler”, *Planlama Dergisi*, Cilt 3, Sayı 4, 2009, s. 115–127.

⁴⁷ Sevgi Han Öcal, *Türkiye’de Lojistik Köyler İncelemesi: Mersin Yenice Lojistik Köyü Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2019, s. 68–69; Olaf Merk – Oğuz Barış, *The Competitiveness of Global Port–Cities: The Case of Mersin–Turkey*. OECD Regional Development Working Papers, 2013/01, OECD Publishing, Paris, 2013

Projesi⁴⁸ Mersin'in küresel lojistik altyapısını güçlendiren rekabetçi dinamikler⁴⁹ olarak değerlendirilmelidir. Ancak, Mersin'in lojistik altyapısına ilişkin liman bölgesi, depolama–pazarlama alanları, lojistik bölgeler, serbest bölge gibi arazi kullanım kararlarının,⁵⁰ kentsel gelişim sürecindeki çevresel, mekânsal ve işlevsel etkilerinin denetlenmesi gerekliliğinin önemine dikkat çekilmektedir.

Planlama Deneyimleri

Mersin'in planlamasına yönelik ilk çaba, 1938 tarihli imar planıdır. Planda, konut, sanayi ve merkezî iş alanının, yeşil koridorlar ile birbirinden ayrıldığı işlevsel bölgeler oluşturularak, kademeli ve süreklilik gösteren ulaşım sistemini esas alan bir yerleşim şeması kurgulanmıştır.⁵¹ Mersin'in liman olanakları ve turizm potansiyellerinin dikkate alınarak, plan vizyonunun “ticaret şehri” ve “plaj şehri” olarak belirlenmesi,⁵² kentin sektörel kimliğine vurgu olarak görülebilir (Görsel 6).

İkinci planlama deneyimi, İller Bankası tarafından hazırlanan 1964 tarihli imar planıdır.⁵³ “*Kente merkezî müdahale*” olarak tanımlanan bu plan;⁵⁴ –özellikle 1950–1960 döneminde– sanayileşme sürecinde hızlı nüfus artışına dayalı plansız kentleşme sürecinin denetim altına alınmasına yönelik ilk çabadır. Ancak, kente yönelen nüfus hareketlerinin boyutları karşısında imar denetimi konusunda bilhassa plansız gelişmeler ve tarım topraklarının yerleşime açılması konusunda yetersiz kalmıştır.

⁴⁸ Muhammed Turgut – İpek Gürsoy, “Çukurova Bölgesel Havalimanının TR62 Düzey 2 Bölgesinde Kalkınmaya Etkilerinin Değerlendirilmesi”, *Bölgesel Kalkınma Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2023, s. 61–82.

⁴⁹ Senay Oğuztimur, *Denizyolu Yük Taşımacılığında Küresel Liman Rekabet Koşullarının Mersin Limanı Örneğinde Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2008, 229–240.

⁵⁰ Fikret Zorlu, “Dış Ticaret Lojistiğinin Kentsel Mekâna Etkisi; Mersin Örneği”, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 36, Sayı 2, 2019, s. 93–120.

⁵¹ Burak Beyhan – Selçuk Uğuz, “Planning as A Tool for Modernization in Turkey: The Case of Hermann Jansen’s Plan for Mersin”, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 29, Sayı 2, 2012, s. 1–34.

⁵² Tolga Ünlü, “Mersin’in Mekânsal Biçimlenme Süreci ve Planlama Deneyimleri”, *GÜ Mühendislik–Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 22, Sayı 3, 2007, s. 425–436.

⁵³ Hamdi Kara, “Çukurova’da Kentleşme ve Sanayileşmenin Tarım Topraklarına Etkisi”, *AÜ DTCF Dergisi*, Cilt 32, Sayı 1, 1988, s. 267–280.

⁵⁴ Tuğrul Akçura, “Mersin İmar Planı”, *İmar Kurumu Konusunda Gözlemler*, ODTÜ Yayınları, Ankara, 1982, s. 167–180.

1970–1980 Dönemi’nde kentsel mekânı biçimlendiren iki kentsel deneyimden bahsedilebilir. Birincisi, Mersin Şehri Mevzii İmar Planı⁵⁵ ve Gümrük Meydanı Projesidir.⁵⁶ Bu çalışmalar, kent merkezinin cazibesinin arttırılarak, “kent–kıyı birlikteliği kurulması” açısından önemli deneyimlerdir. Ancak, kıyı bölgesinin “kamusal mekâna” dönüştürülmesini hedef alan Gümrük Meydanı Projesi, kentsel bellek alanının “mekân–işlev” bağlamından koparılarak yerel kimlik değerlerinin yitirilmesi bakımından tartışılmalıdır.⁵⁷

İkincisi ise özellikle 1970’lerden itibaren kooperatifler yoluyla kıyı boyunca gelişen mevsimlik/ikinci konutların, yerleşik/birinci konut alanlarına uyarlanması eğilimidir.⁵⁸ Bu eğilim, sanayileşme–kentleşme sürecinde hızlı nüfus artışına dayalı kentsel yayılmanın sosyo–mekânsal etkileri olarak değerlendirilmelidir.

Mersin’in planlamasında üçüncü deneyim, 1980 yılında İmar ve İskân Bakanlığı tarafından hazırlanan kent bütünü nazım imar planı⁵⁹ olup plansız gelişme sürecinin denetim altına alınmasına yönelik “ikinci çaba” olarak görülmelidir. 1986 yılında Merkez, Batı Kesimi ve Güneykent, 1987 yılında ise Doğu Kesimi ve Akbelen Gecekondu Önleme Bölgesi imar planlarının yapılması, bu çabanın mekânsal sonuçları olarak kaydedilmelidir.⁶⁰

1993 yılında Mersin kentinin “büyükşehir belediyesi” olmasıyla Akdeniz, Toroslar ve Yenişehir ilçe belediyelerinin kurulması, planlama sürecine “yetki paylaşımı” esaslı “mevzi müdahaleler” açısından farklı bir boyut kazandırmıştır. Bu sürecin etkileri; plan değişikliği ve ıslah imar planları gibi parsel bazında

⁵⁵ Anonim, “Mersin Şehrinde Mevzii İmar Planı Yarışması”, *Mimarlık Dergisi*, Cilt 65, Sayı 2, 1965, s. 18–23.

⁵⁶ Şevki Vanlı “Mersin Gümrük Meydanı”, *Mimarlık Dergisi*, Cilt 76, Sayı 4, 1976, s. 104–113.

⁵⁷ Tolga Ünlü, “The Changing Character of Public Space in An Eastern Mediterranean Port City: From Customs Square to Grand Bazaar in Mersin”, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 29, Sayı 2, 2012, s. 181–203. Tülin S. Ünlü, “Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekân İlişkisi: Mersin Örneği”, *Planlama Dergisi*, Cilt 27, Sayı 1, 2017, s. 75–93. Şaheste Z. Bektaş, *Liman Kentlerinde Kıyı Kent İlişkisinin Değişimi ve Dönüşümü: Mersin Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mersin, 2019, s. 93–97.

⁵⁸ Fulya P. Cengizoglu – Havva Özyılmaz, “İkincil Konutların Birincil Konutlara Uyarlanması: Mersin Örneği”, *Planlama Dergisi*, Cilt 26, Sayı 3, 2016, s. 219–233.

⁵⁹ Remzi Sönmez, “Mersin Kent Bütünü ve Yakın Çevresi 1/25000 Ölçekli Nazım İmar Planı”, *Planlama Dergisi*, Sayı 3–4, 2009, s. 129–144.

⁶⁰ Anonim, “Mersin’de Gecekondu Oluşumu ve Nedenleri”, *Mimarlık Dergisi*, Cilt 89, Sayı 6, 1989, s. 45–46. H. Şinasi Develi, *Düünden Bugüne Mersin (1836–1990)*, Yorum Basın Yayıncılık, Ankara, 1991, s. 79.

yoğunluk artışı içerikli mevzi müdahalelerle,⁶¹ geleneksel mahallelerin (Çamlıbel Mahallesi örneğinde olduğu gibi) “kendine özgü” sosyo–mekânsal kurgusunun değiştirilmesi biçiminde olmuştur.⁶² Bir diğer etkisi ise, “tarım toprakları” ve “kıyı ekosistemi” üzerindeki kentleşme baskısıdır.⁶³ Bu durum, planlama–uygulama süreçlerinde denetim mekanizmalarına işlerlik kazandırılmasının gerekliliğine yorulmalıdır.

2001–2002 döneminde Mersin İl Gelişme Planı hazırlıklarının başlatılması ise; “çarpık kentleşme ile mücadele”, “sosyo–teknik altyapının iyileştirilmesi”, “istihdamın artırılması ve işsizlikle mücadele” olmak üzere temel kentleşme sorunların belirlenerek, sanayi, bilim, kültür ve sanat destekli katılımcı kalkınma vizyonunun geliştirilmesi bakımından önemlidir.⁶⁴ 2005 yılında ise uygun yatırım alanlarının belirlenerek, kaynakların yerinde yönlendirilmesi için Mersin İşbirliği ve Kalkınma Konseyi’nin kurulması⁶⁵, yerel dinamiklerin birlikteliğine vurgu yapan kalkınma çabası olarak değerlendirilmelidir.

⁶¹ Tolga Ünlü, *Plan Modifications within the Contexts of Planning Control Mechanisms, Mersin Case*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2005, Ankara. Tolga Ünlü – Yener Baş, “Morphological Processes and the Making of Residential Forms: Morphogenetic Types in Turkish Cities”, *Urban Morphology*, Cilt 21, Sayı 2, 2017, s. 105–122. Ayşe Everest – Leyla Yılmaz, (2019). “Mersin Kent Kimliği, Gelenek ve Yenilik: Mersin’de Kent Ekolojisi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 5, 2019, s. 30–53. Hülya Güler, *Mersin Kentinde Mahalle Olgusundaki Değişim Süreci*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Toros Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana, 2017, s. 45–47.

⁶² Ali Ekber Doğan, *Küreselleşme ve Kentlerin Dönüşümü: Mersin Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 1999, s.178–182; 204–205. Tolga Ünlü, “Kentsel Mekânda Değişimin Yönetilmesi”, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 23, Sayı 2, 2006, s. 63–92.

⁶³ Kaya E. Sandal – Mehmet Gürbüz, “Mersin Şehrinin Mekânsal Gelişimi ve Çevresindeki Tarım Alanlarının Amaç Dışı Kullanımı”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2003, s. 117–130. Merve Yılmaz – Fatih Terzi, “The Effects of Urban Spatial Development on Coastal Ecosystems: The Case of Mersin, Turkey”, *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, Cilt 471, Sayı 10, 2019, s. 1–13. Asuman Aysu – Sebahat S.Ö. Ökten, “The Effect of Urban Sprawl on Land Use Change in Mersin, Turkey”, *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, Cilt 9, Sayı 5, 2021, s. 1793–1801.

⁶⁴ Burak Beyhan, “Türkiye’deki İlk İl Gelişme Planı Girişimi: Mersin İl Gelişme Planı”, *Planlama Dergisi*, Sayı 3–4, 2009, s. 97–114. Esra E. Kilim – Yılmaz Kilim, “Ölçek ve Örgüt Boyutları ile Mersin’de Planlama”, *Prof. Dr. Tayfur Özgen Anısına 70. Yaş Armağanı*, Ed: A.G. Demirci, E.E. Kilim, E. Dik), Memleket Yayınları, Ankara, 2014, s. 353–367. Tayfur Özgen – Akif Altunbıçak – Tuncay Turaboğlu, “İl Gelişme Planlaması ve Mersin, Batman, Çankırı Uygulamaları”, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Cilt II, Pamukkale Üniversitesi–DPT Yayını, Denizli, 2004, s. 151–154.

⁶⁵ Raif Okutucu, “Türkiye’de Bir İlk: Mersin Kalkınma ve İşbirliği Konseyi”, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu* (7–8 Eylül 2006), TEPAV Yayınları, Ankara, 2006, s. 399–405.

Üst kademe planlar açısından bakılırsa, 2014–2023 Çukurova Bölge Planında “bölgenin stratejik konumunun lojistik avantaja dönüştürülmesi” stratejik amacı kapsamında Mersin’in art bölge ilişkilerinin güçlendirilmesi gerekliliği⁶⁶ vurgulanırken, Adana–Mersin Planlama Bölgesi Çevre Düzeni Planında⁶⁷ lojistik bölgeler ve liman bölgesi ile merkezi iş alanı arasında “arazi kullanım bütünlüğü” kurularak, hizmet sektörünün geliştirilmesi öncelikli kılınmıştır. Bu plan kararları, Mersin’in “bölgesel lojistik merkez” kimliğinin güçlendirilmesine yönelik mekânsal ve işlevsel stratejilerdir.

Diğer taraftan, 9. Ulusal Kalkınma Planında “Bölgesel Cazibe Merkezlerine” Mersin’in de dahil edilmesi, 10. ve 11. ulusal kalkınma planlarında Mersin Limanı bağlantılı otoyol ve demiryolu projelerinin desteklenmesi, 12. Ulusal Kalkınma Planında ise Mersin’in “konteyner limanı” olarak geliştirileceğinin vurgulanması ise “küresel lojistik merkez” vizyonuna katkı sunan ulusal stratejiler olarak görülmelidir.⁶⁸

Sosyal Analiz: Kentleşme Niteliği ve Nüfus Dinamikleri

Mersin’in kentleşme sürecini; limanın sunduğu ekonomik cazibenin yarattığı nüfus dinamiklerine dayanan kentleşme pratikleri ile açıklamak mümkündür. Bu çerçevede, Mersin kentleşmesinin niteliği; farklı gerekçeler ile Mersin’e yönelen farklı kültürel kimlik ve sınıfsal statüdeki göçmen yerleşimcilerin oluşturduğu “çok kültürlü kentleşme süreci” olarak tanımlanabilir. Bu çok kültürlü yapının bileşenleri, yabancı sermayedarlar, tüccar grupları,⁶⁹ dinî kolonizatörler⁷⁰ ve göçmen işçilerin⁷¹ varlığı ise liman olanaklarının sunduğu ekonomik artı

⁶⁶ *Çukurova Bölge Planı (2014–2023)*, s.30–31.

⁶⁷ *Mersin–Adana Planlama Bölgesi Çevre Düzeni Planı Revizyonu (Mersin İli)*, Plan Açıklama Raporu, s. 5–6.

⁶⁸ 9. *Ulusal Kalkınma Planı (2007–2013)*, s. 92. 10. *Ulusal Kalkınma Planı (2014–2018)*, s. 108, 185. 11. *Ulusal Kalkınma Planı (2019–2023)*, s. 71,73. 12. *Ulusal Kalkınma Planı (2024–2028)*, s. 217.

⁶⁹ Mirza Turgut, *Göçler ve Mersin Tarihi*, Etik Yayınları, İstanbul, 2005, s. 14–16.

⁷⁰ Selin Çoruh, *The Latin Catholic Church Settlement in Mersin During the Late Ottoman Period*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018, s. 95–99. Şerife Yorulmaz, “Maronites in Mersin Through Its Process of Becoming An Important Port City (the Nineteenth and the Twentieth Century)”, *Eastern Mediterranean Port Cities: A Study of Mersin, Turkey—From Antiquity to Modernity*, Eds. F. Yenişehirlioğlu, E. Özveren, T.S. Ünlü, Springer Press, Cham, 2019, s. 93–109. Evangelia Balta, “The Greek–Orthodox Community of Mersin (Mid–Nineteenth Century to 1921)”, *Eastern Mediterranean Port Cities: A Study of Mersin, Turkey—from Antiquity to Modernity*, Eds. F. Yenişehirlioğlu, E. Özveren, T.S. Ünlü, Springer Press, Cham, 2019, s. 111–125.

⁷¹ Ehud R. Toledano, “Where Have All the Egyptian Fellahin Gone? Labor in Mersin and Çukurova (Second Half of the Nineteenth Century)”, *Eastern Mediterranean Port Cities: A Study of*

değerden pay alma ve etkinlik kurma yarışında “sosyo-kültürel temsil grupları” olarak sayılabilir. Diğer taraftan, ilk İslami yapılar ile diğer dinî-etnik grupların (Rum, Katolik, Marunî, Ermeni) yapılarının⁷², iskele inşa dönemleri ile “eş zamanlı” olması,⁷³ ekonomik gelişme sürecinde farklı kültürel kimliklerin mekândaki “temsiliyet yarışına” işaret sayılmalıdır. Nitekim Fransız işgal döneminde Suriye ve Güneydoğu Anadolu kentlerindeki Ermeni nüfusun Mersin’e yönlendirilerek pekiştirilmeye çalışılması,⁷⁴ Mersin’de yaratılan ekonomik değerden pay alabilme yarışında “sosyal-kültürel temsiliyeti arttırma” çabası olarak değerlendirilebilir.

Cumhuriyet Dönemi’nde ise ilk önemli olgu; Türk-Yunan nüfus mübadelesidir. Bu süreçte, Mersin limanı mübadillerin Anadolu’daki “sevkiyat merkezi” işlevini üstlenmiştir. Mübadele sürecinde yaklaşık 35.000 mübadilin Mersin’e geldiği, büyük kesimi Anadolu kentlerine nakledilmekle birlikte yaklaşık 12.000 civarında mübadilin Mersin’de yerleştirildiği kaydedilmektedir.⁷⁵ Bu süreçte, işçi ve işveren gruplar olarak kente eklenen mübadillerin, sosyo-kültürel ve ekonomik kent yaşamının gelişmesine katkı sağladığı ifade edilmelidir.

İkinci Dünya Savaşı’na tarihlenen durağanlık dönemi sonunda; örneğin Çukurova Fabrikası gibi sanayi yatırımlarının etkisi ile “bölgesel dış göç” olgusu ivme kazanmıştır.⁷⁶ Bu dönemin temel nüfus karakteri, “dış göç” ile gelen

Mersin, Turkey—from Antiquity to Modernity, Eds. F. Yenişehirlioğlu, E. Özveren, T.S. Ünlü, Cham: Springer Press, Cham, 2019, s. 127–142.

⁷² Adem Tutar, “XIX. Yüzyılın Sonlarında Mersin Sancağında Müslümanlar ve Gayrimüslimler”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, 2004, s. 23–36.

⁷³ Mehmet Kayadelen, “Mersin’in Kuruluş Dönemine İlişkin Mevcut Tezlerin İrdelenmesi”, *Kebikeç Dergisi*, Sayı 47, 2019, s. 383–416.

⁷⁴ Christopher Gratien, “The Sick Mandate of Europe: Local and Global Humanitarianism in French Cilicia, 1918–1922”, *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, Cilt 3, Sayı 1, 2016, s. 169–170.

⁷⁵ Fahriye Emgili, *Mersin Mübadilleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2004, s. 93,99, 197–205. A. Emine Comu, “The Exchange of Populations and the Transformation of Two Mediterranean Cities, Adana and Mersin”, *Athens Journal of History*, Cilt 4, Sayı 4, 2018, s. 272.

⁷⁶ Atilla Göktürk, “Diyarbakır ile Mersin’e Zorunlu Göç”, *Toplum ve Hekim Dergisi*, Cilt 16, Sayı 4, 2001, s. 281–289.

nüfusun kültürel aidiyetlere dayanan yer seçimi tercihleri ile mahalleler düzeyinde belirginleşen “sosyo–mekânsal ayrışma” olarak görülebilir.⁷⁷

Mersin’in sosyo–mekânsal gelişim sürecinde önemli bir kırılma noktası olan etnisite temelli “mekânsal ayrışma”, kuzeydoğuda yerel halkça “ötekileştirilen” izole yoksul mahalleler, güneybatıda nitelikli varlıklı mahalleler olmak üzere kuzeydoğu–güneybatı ekseninde somutlaştırılabilir.⁷⁸ Nitekim Mersin’de Mersinliler Derneği kurulması,⁷⁹ yerel halkın göçmen nüfusu “ötekileştirme refleksinin” sivil örgütlenme düzeyinde olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu reflekslerin, kent bütününde mahalleler arasında sosyo–mekânsal ayrışma ve dışlanma olgusunu arttırdığı, yoksulluk ve yoksunluk ile birlikte yükselen öfke duygusunun, kentsel şiddet olaylarına altyapı hazırladığı değerlendirilmektedir.⁸⁰

Ancak, yakın dönemde, mülteci nüfusun sosyo–mekânsal bütünleşme ve uyum sorunlarının, kapsamlı eylem planları eşliğinde ele alınarak çözümlenmesine yönelik çabalar,⁸¹ “toplumsal huzur” ve “kentsel bütünleşme”

⁷⁷ Saniye Adıgüzel, *Kentsel Kutuplaşma ve Mersin Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2008, s. 34–37.

⁷⁸ Ela Aytac, “Turkish-Style Segregation Socio-Economic Divisions in Seven Metropolitan Areas”, *Asian Journal of Social Science*, Cilt 45, Sayı 3, 2017, s. 256–257.

⁷⁹ Ahmet Mazlum, *Kentleşme Sürecinde Toplumsal Farklaşma ve Bütünleşme: Mersin İli Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2010, s.282.

⁸⁰ Mansur Meçin, *The Question of Urban Integration and Forced Migration from East and Southeast Anatolian Regions After 1980: The Case of Mersin*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s. 151–152. Nurdan Akıner, *Mersin Banliyölerinde Öfke Patlaması*, Karakutu Yayınları, İstanbul, 2010. Mesut Sarı, *Mersin’de Kentleşme, Göç, Bütünleşme ve Kent Yoksulluğu (Demirtaş Mahallesi Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2004. Mım Sertaç Tümtaş, *Türkiye’de İç Göçün Kentsel Gerilime Etkisi: Mersin Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2007. Muhammed E. Güneş, *İç Göç Terörizmin İlişkisinde Mersin Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi/Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2012. Şükrü Şimdi, *Mahalle İletişimsel Açardan Bakmak: Mersin İli Demirtaş Mahallesi Sakinlerinin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Bakış Açısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2021. Sevilay Kaygalak, *Zaman ve Mekân Boyutuyla Göç ve Kentleşme: Mersin–Demirtaş Mahallesi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

⁸¹ Arzu Kaymak, *Mersin’in Ekonomik, Sosyo-Kültürel Yapısı ve Dinamikleri Açısından Suriyeli Göçün Kent Yaşamına Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2019, s. 99–103. Tolga Levent, “Kenti ve Kentsel Planlamayı Kitle Dışı Göç Üzerinden Düşünmek: Mersin Örneği Üzerinden Açılımlar”, *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü Kolokyum: Göç–Mekân–Siyaset*, TMMOB Şehir Plancılar Odası Yayını, Ankara, 2019, s. 59–71.

açısından önemlidir. Bu süreçte, “Bölgesel Göç Araştırmaları Merkezi” ve “Sosyal Bütünleşme Merkezi” gibi kurumsal mekanizmaların geliştirilmesinin,⁸² Mersin’in sosyo–mekânsal bütünleşmesine katkı sunabileceği düşünülmektedir.

2011 yılından itibaren yoksulluk ve yoksunluğun baskın olduğu konut alanlarına yönelik dönüşüm–yenileme alanları belirlenerek⁸³ güvenli ve yaşanabilir mekânlar oluşturma çabaları gündeme gelmekle birlikte bu çabalar gerek parçacı müdahale niteliği gerekse sosyal–ekonomik boyutlar açısından tartışılmaktadır. Mersin’de kentsel dönüşüm projelerini konu edinen araştırmalarda,⁸⁴ dönüşüm projelerinin ve sonuçlarının yerel halkın sosyo–ekonomik yaşamsal beklenti, eğilim ve talepleri yönünden sürdürülebilir olmadığına ilişkin tespitler, sosyo–mekânsal bütünleşme için yerel dinamikleri esas alan stratejilerin geliştirilmesi gerekliliğine işaret sayılmaktadır.

Sonuç: Beklenti ve Kestirimler

Mersin’in mekânsal–işlevsel gelişim (ve değişim) sürecinin, kavramsal–kuramsal arka plan eşliğinde ele alınarak, konumsal nitelik, tarihsel arka plan, mekânsal–işlevsel gelişme, planlama deneyimleri ve sosyal analiz başlıklarında irdelenmesi sonucu, Mersin’in gelecekteki “sosyo–mekânsal” ve “işlevsel/sektörel” kimliğine ilişkin beklentiler ve kestirimler dört başlıkta değerlendirilmiştir.

(1) Mersin’in kendine özgü coğrafi–konumsal niteliği ve sosyo–ekonomik gelişme dinamikleri göz önüne alındığında, hizmet sektörü odaklı “bölgesel liman” kimliğinin geliştirilebildiğini söylemek güçtür. Bu durum, “art bölge–ön bölge” bağlantılarının lojistik sektörü açısından sürekli ve güçlü kılınamamasıyla açıklanabilir. Dolayısıyla, liman kentlerinde yaratılması beklenen lojistik ve finans sektörleri destekli katma değer, Mersin’in mekânsal ve işlevsel kimliğine yansıtılamamıştır. Ancak, bu durumun, ulusal ve uluslararası lojistik projeler ile yakın zamanda farklı bir aşamaya evrilebileceği, Samsun–Mersin Otoyolu Projesi ile “art bölge” bağlantılarının güçlendirilmesi, Bölgesel Havalimanı, Mersin–Yenice Lojistik Köy Projesi ve Avrupa Deniz Otobanları Projesi gibi lojistik yatırımlarla “ön bölge” ilişkilerinin geliştirilmesiyle Mersin’in

⁸² Çukurova Bölge Planı (2014–2023), s. 98–108.

⁸³ bk. 29.12.2011 tarih ve 28157 sayılı Resmi Gazete, 31.05.2015 tarih ve 29372 sayılı Resmi Gazete, 25.01.2020 tarih ve 31109 sayılı Resmi Gazete, 06.01.2021 tarih ve 31356 sayılı Resmi Gazete.

⁸⁴ Nihal Zengin, *Sürdürülebilirlik Bağlamında Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Mersin İli, Akdeniz İlçesi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana Alparslan Türkeş Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana, 2021, s. 145–146. Hazel Özge Büyük, *A Review of Urban Transformation Approaches: The Case of Çay, Çilek and Özgürlük Neighborhoods, Mersin*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2019.

Doğu Akdeniz Havzasında “bölgesel lojistik merkez” olabileceği beklenmektedir.

(2) Mersin’in sosyo–mekânsal ve teknik altyapısının “bölgesel lojistik liman” kimliği esas olmak üzere hizmet sektörünün gerektirdiği önceliklere göre yeniden biçimlendirilmesidir. Bu biçimlendirmenin mekânsal ve sektörel öncelikleri, teknoloji temelli bölgesel yenilikçilik stratejileri eşliğinde küresel/bölgesel üretim–dağıtım zincirinde uzmanlaşmış “organize lojistik bölge” kurulmasıdır. Burada temel gereklilik, Mersin’in arazi kullanım deseni ve ulaşım altyapısının kıtalararası–bölgesel ulaşım bağlantıları ile bütünleştirilmesini esas alan planlama stratejileri olarak görülmelidir.

(3) şüphesiz, lojistik sektöründe beklenen gelişmelere koşut olarak kentin çok kültürlü kimliğinin sosyal ve ekonomik anlamda ileri bir aşamaya taşınabileceğidir. Fiili durumda, terör kaynaklı iç göç ve mülteci nüfus kaynaklı dış göç hareketlerine sahne olan Mersin’de sosyo–ekonomik altyapının güçlendirilmesine yönelik fırsatlar ve alternatifler sunulurken, sosyo–mekânsal ayrımlaşmanın, “kentsel bütünleşme” ve “toplumsal barış” temelli “kapsayıcı bir yaklaşımla” ele alınması gerekliliği açıktır. Bu noktada, “bölgesel kalkınma stratejileri” kapsamında sosyo–ekonomik kalkınma odaklı stratejilerin geliştirilmiş olması, sosyal–mekânsal ayrımlaşma ve yoksulluğun azaltımı bakımından fırsat olarak değerlendirilmektedir.

(4) Mersin örneğinde “liman kenti” vizyonunun geliştirilebilmesi için “ulusal ve bölgesel kalkınma stratejilerinin”, “küresel sektörel gelişmeler” ile ilişkilendirilmesi gerekliliğidir. Ancak, Doğu Akdeniz Havzası ve art bölgesinde lojistik sektöründe yaratılacak katma değerden pay alma yarısında, Mersin’in “bölgesel lojistik üs” kimliğiyle “güvenli liman” alternatifi olabilmesi için kentin mekânsal ve işlevsel altyapısının güçlendirilmesi kadar, sosyal–kültürel birlikteliğin sağlanması da önemlidir. Dolayısıyla, Mersin için öngörülen vizyon ulusal ve uluslararası politikalar esas olmak üzere “mekânsal ve sektörel stratejiler” ile “sosyal ve kültürel stratejilerin” birlikteliğine dayandırılmalıdır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Ankara

Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK),

78 – 28 (H–20–05–1309).

40 – 12 (H–15.09.1304).

Hariciye Nezareti Tahsilat (HR.TH),

130 – 13 (M–23.05.1893).

Hariciye Nezâreti Tercüme Odası (HR.TO),

9 – 86 (M–31.05.1884).

Dahiliye Nezâreti Şifre Kalemi (DH.ŞFR),

163 – 29 (R–21.10.1309).

Hariciye Nezareti İdare (HR.İD),

15 – 3 (M–22.01.1894).

Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH.MKT),

178 – 36 (H–27.05.1311).

Plan–Proje–Kroki, Plan Projeler (PLK.p),

6740.

2950.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşinleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara

Başbakanlık Kararlar Dairesi Başkanlığı (BKDB),

30. 18. 1. 2. / 126. 54. 4. (17.07.1951).

30. 18. 1. 2. / 129. 41. 6. (17.05.1952).

30. 18. 1. 2. / 133. 81. 11. (09.10.1953).

30. 18. 1. 2. / 133. 89. 12 (05.11.1953).

30. 18. 1. 2. / 135. 38. 19. (10.04.1954).

30. 18. 1. 2. / 136. 53. 3. (10.06.1954).

30. 18. 1. 2. / 140. 74. 8. (15.08.1955).

Resmî Yayınlar

29.12.2011 tarih ve 28157 sayılı Resmî Gazete: Mersin İli, Akdeniz İlçesi, Özgürlük, Çilek ve Çay Mahallelerinde Bulunan Bazı Taşınmazların Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı (2011/2517).

31.05.2015 tarih ve 29372 sayılı Resmî Gazete: Mersin İli, Akdeniz İlçesi, Camişerif, Mahmudiye, Mesudiye, Nusratiye ve Nüzhetiye Mahalleleri Sınırları İçerisinde Bulunan Alanın Yenileme Alanı Olarak Kabul Edilmesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı (2015/7567).

25.01.2020 tarih ve 31109 sayılı Resmî Gazete: Mersin İli, Akdeniz İlçesi, Turgutreis Mahallesi sınırları içindeki bir kısım alanların riskli alan ilan edilmesi hakkında Cumhurbaşkanını Kararı (2020/2051).

06.01.2021 tarih ve 31356 sayılı Resmî Gazete: Mersin İli, Akdeniz İlçesi, Barış Mahallesi Sınırları İçerisinde Bulunan Alanın Riskli Alan İlan Edilmesi Hakkında Cumhurbaşkanını Kararı (2021/3355).

9. Ulusal Kalkınma Planı (2007–2013).

10. Ulusal Kalkınma Planı (2014–2018).

11. Ulusal Kalkınma Planı (2019–2023).

12. Ulusal Kalkınma Planı (2024–2028).

Çukurova Bölge Planı (2014–2023).

Mersin–Adana Planlama Bölgesi Çevre Düzeni Planı Revizyonu (Mersin İli) (2017)

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

ADIGÜZEL Saniye (2008) *Kentsel Kutuplaşma ve Mersin Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

AKÇURA Tuğrul (1982) Mersin İmar Planı, *İmar Kurumu Konusunda Gözlemler*, ODTÜ Yayınları, Ankara, s. 167–180.

AKINER Nurdan (2010) *Mersin Banliyölerinde Öfke Patlaması*, Karakutu Yayınları, İstanbul.

AKOVA Süheyla B. (1996) Mersin Limanı, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 31, s. 219–257.

----- (1999) Mersin Serbest Bölgesi; Özellikleri, Etkileri ve Etkilendiği Coğrafi Şartlar, *Coğrafya Dergisi*, Sayı 7, s. 151–182.

ALLAH EFFENDI Habeeb Risk (1853) *The Thistle and the Cedar of Lebanon*, J. Wertheimer and Co., London.

ANONİM (1965) Mersin Şehrinde Mevzii İmar Planı Yarışması, *Mimarlık Dergisi*, Cilt 65, Sayı 2, s. 18–23.

ANONİM (1982) İçel Maddesi, *Yurt Ansiklopedisi*, Cilt 5, Anadolu Yayıncılık, Ankara, s. 3700–3701.

ANONİM (1989) Mersin’de Gecekondu Oluşumu ve Nedenleri, *Mimarlık Dergisi*, Cilt 89, Sayı 6, s. 45–46.

- ASKER Ahmet – ARSLAN Ozan (2021) Küçülen Dünya: Mersin-Adana Ulaşım Süresinin Kısılması (1852–1926), *Turkish Studies–History*, Cilt 16, Sayı 2, s. 85–103.
- AŞAR Emrah (2021) *Mersin–Adana Arasında D400 Karayolu ile İlişkilenen Endüstri Mirası Potansiyeli ve Leyland Kamyon Fabrikası Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- AYDOĞAN Banu (2011) *Bölgesel Ekonomik Kalkınmanın Yeni Pusulası: Bölgesel İnovasyon Stratejileri (RIS) Mersin Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- AYSU Asuman – ÖKTEN Sebahat S.Ö. (2021) The Effect of Urban Sprawl on Land Use Change in Mersin, Turkey, *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, Cilt 9, Sayı 5, s. 1793–1801.
- AYTAÇ Ela (2017) Turkish-Style Segregation Socio-Economic Divisions in Seven Metropolitan Areas, *Asian Journal of Social Science*, Cilt 45, Sayı 3, s. 235–270.
- AYTAR İbrahim Hali (2015) *Kuruluşundan Modern Limanın İnşasına Mersin Kentinin ve Limanlık Faaliyetlerinin Gelişimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- BALTA Evangelia (2019) The Greek–Orthodox Community of Mersin (Mid–Nineteenth Century to 1921), *Eastern Mediterranean Port Cities: A Study of Mersin, Turkey—from Antiquity to Modernity*, Eds. F. YENİŞEHİRLİOĞLU, E. ÖZVEREN, T.S. ÜNLÜ, Springer Press, Cham, s. 111–125.
- BAŞEREN Meriç Begüm (2018) *Liman Bölgesi ve Kentsel Mekân Gelişimi Arasındaki İlişkinin Mersin Kenti Üzerinden İrdelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.
- BEAUFORT Francis (1817) *Karamania, or, A Brief Description of the South Coast of Asia Minor and of the Remains of Antiquity with Plans, Views*, R. Hunter Press, London.
- BEKTAŞ Şaheste Z. (2019) *Liman Kentlerinde Kıyı Kent İlişkisinin Değişimi ve Dönüşümü: Mersin Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- BEYHAN Burak (2009) Türkiye’deki İlk İl Gelişme Planı Girişimi: Mersin İl Gelişme Planı, *Planlama Dergisi*, Sayı 3–4, s. 97–114.
- – UĞUZ Selçuk (2012) Planning as A Tool for Modernization in Turkey: The Case of Hermann Jansen’s Plan for Mersin, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 29, Sayı 2, s. 1–34.

- BIRD James (1971) *Seaports and Seaport Terminals*, Hutchinson University Press, London.
- BOYCE Aline A. (1958) The Harbor of Pompeiopolis, *American Journal of Archaeology*, Cilt 62, Sayı 1, s. 67–78.
- BOZKURT Birgöl – BOZKURT İbrahim (2016) Mersin Halkevi'nin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi, *Tarih Okulu Dergisi*, Cilt 9, Sayı XXVII, s. 369–421.
- BOZKURT İbrahim (2011) II. Dünya Savaşı Yıllarında Mersin Limanı, *Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu-III: Mersin ve Doğu Akdeniz* (7–8 Nisan 2011), Mersin Ticaret Odası Yayınları, Mersin, s. 310–324.
- (2012) *Tanzimattan Cumhuriyet'e Mersin Tarihi (1847–1928)*, Mersin Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Mersin.
- (2018) İşgal Yıllarında Mersin (1918–1922), *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 22, Sayı 1, s. 407–435.
- BÜYÜK Hazel Özge (2019) *A Review of Urban Transformation Approaches: The Case of Çay, Çilek and Özgürlük Neighborhoods, Mersin*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2019.
- CENGİZOĞLU Fulya P. – ÖZYILMAZ Havva (2016) İkincil Konutların Birincil Konutlara Uyarlanması: Mersin Örneği, *Planlama Dergisi*, Cilt 26, Sayı 3, s. 219–233.
- COMU A. Emine (2018) The Exchange of Populations and the Transformation of Two Mediterranean Cities, Adana and Mersin, *Athens Journal of History*, Cilt 4, Sayı 4, s. 267–278.
- CUINET Vital (1892) *La Turquie D'Asie Geographie Administrative, Statistique Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de L'Asie Mineure*, Ed. Ernest LEROUX, 1, RLE Bonaparte, Paris, 1.
- ÇAKIROĞLU Emin (1944) Mersin Şehir Coğrafyası, *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, Cilt I (1940–1941), s. 411–430.
- ÇELİK Murat (2009) Lojistik Sektör Planlaması, Organize Lojistik Bölgeleri ve Mersin Kenti Lojistik Planı, *Planlama Dergisi*, Cilt 1, Sayı 45, s. 13–19.
- ÇORUH Selin (2018) *The Latin Catholic Church Settlement in Mersin During the Late Ottoman Period*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- DAVIS Edwin John (1879) *Life in Asiatic Turkey: A Journal of Travel in Cilicia (Pedia and Trachea), Isaura and Parts of Lycaonia and Cappadocia*, Edward Stanford, London.
- DEVELİ H. Şinasi (1991) *Dünden Bugüne Mersin (1836–1990)*, Yorum Basın Yayıncılık, Ankara.
- (2004) *Eserleriyle Anıtlanan Vali Teyfik Sırrı Gür*, Akdeniz Belediyesi Yayınları. Mersin.
- DİNGEÇ Emine (1998) *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında ve XX. Yüzyılın Başında Mersin'in Ekonomik Yapısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- DOĞAN Ali Ekber (1999) *Küreselleşme ve Kentlerin Dönüşümü: Mersin Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- DOĞAN Aylin (2018) Mersin Limanı ve Mersin Kenti Tarihi Üzerine Genel Bir Değerlendirme, *Journal of Current Researches on Social Sciences*, Cilt 8, Sayı 1, s. 122–123.
- DUCRUET Cesar – LEE S.W. (2006) Frontline Soldiers of Globalisation: Port–City Evolution and Regional Competition, *Geojournal*, Sayı 67, s. 107–122.
- EKİZ Zekiye Dilay (2015) *Kent Ekonomisi ve Gelişimi: Mersin Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- EMGİLİ Fahriye (2004) *Mersin Mübadilleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- ERDOĞRU Mehmet Akif (1999) *Ondokuzuncu Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hafta Pazarları ve Panayırılar*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- EROL Adem (2003) *Mersin–Tarsus–Adana Demiryolu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- EVEREST Ayşe – YILMAZ Leyla (2019). Mersin Kent Kimliği, Gelenek ve Yenilik: Mersin'de Kent Ekolojisi, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 5, s. 30–53.
- EVLİYA ÇELEBİ (2011) *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Çev. Seyit Ali KAHRAMAN, 9. Kitap, 1. Bölüm, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- GARSTANG John (1943) The Discoveries at Mersin and Their Significance, *American Journal of Archaeology*, Cilt 47, Sayı 1, s. 1–14.
- GÖÇMEN İlkey (2015) *Kayıp Kent Ankbiale*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- GÖK Tamer (2009) RIS Mersin Projesi Üzerine Bir Özet Değerlendirme, *Planlama Dergisi*, Sayı 3–4, s. 93–95.
- GÖKTÜRK Atilla (2001) Diyarbakır ile Mersin’e Zorunlu Göç, *Toplum ve Hekim Dergisi*, Cilt 16, Sayı 4, s. 281–289.
- GÖZDE Mehmet Duran (1969) *Beşeri ve İktisadi Coğrafya: Mersin Limanı*, Yayınlanmamış Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü, İstanbul.
- GRATIEN Christopher (2016) The Sick Mandate of Europe: Local and Global Humanitarianism in French Cilicia, 1918–1922, *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, Cilt 3, Sayı 1, s. 165–190.
- GÜLER Hülya (2017) *Mersin Kentinde Maballe Olgusundaki Değişim Süreci*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Toros Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- GÜNEŞ Gülizar Açık (2010) *Mersin Levanten Yapıları Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- GÜNEŞ Muhammed E. (2012) *İç Göç Terörizm İlişkisinde Mersin Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- GÜRBÜZ Emriye (2019) *The Impact of Ports on Turkey’s Foreign Trade: The Case of Mersin Ports*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- HOYLE Brian (1988) Development Dynamics at the Port–City Interface, *Revitalising the Waterfront: International Dimensions of Dockland Redevelopment*, Edited: B.S. HOYLE – D. PINDER – MS. HUSAIN, Belhaven Press, London, s. 3–19.
- HOYLE Brian S. (1997–1998). Cities and Ports: Concepts and Issues, *Vegueta*, Sayı 3, s. 264–269.
- İNAN Afet (1972) *Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Birinci Sanayi Planı 1933*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- KALKAN Hatice (1999) *Ankbiiale'nin Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- KARA Hamdi (1988) Çukurova'da Kentleşme ve Sanayileşmenin Tarım Topraklarına Etkisi, *AÜ DTCF Dergisi*, Cilt 32, Sayı 1, s. 267–280.
- (1990) Çukurova'da Endüstri, *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, s. 193–226.
- KAYADELEN Mehmet (2019) Mersin'in Kuruluş Dönemine İlişkin Mevcut Tezlerin İrdelenmesi, *Kebikeç Dergisi*, Sayı 47, s. 383–416.
- KAYGALAK Sevilay (1999) *Zaman ve Mekân Boyutuyla Göç ve Kentleşme: Mersin–Demirtaş Mahallesi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- KAYMAK Arzu (2019) *Mersin'in Ekonomik, Sosyo-Kültürel Yapısı ve Dinamikleri Açısından Suriyeli Göçün Kent Yaşamına Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- KEYDER Çağlar (2015) Bella Epoque ve Liman Kentleri, *Osmanlılardan Günümüze Doğu Akdeniz liman kentleri*, Haz: Biray Kolluoğlu ve Meltem Toksöz, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, s. 17–27.
- KİLİM Esra E. – KİLİM Yılmaz (2014) Ölçek ve Örgüt Boyutları ile Mersin'de Planlama, *Prof. Dr. Tayfur Özgen Anısına 70. Yaş Armağanı*, Ed: A. Güneser DEMİRCİ - E.E. KİLİM - E. DİK, Memleket Yayınları, Ankara, s. 353-367.
- KOÇAK Esat – KİŞİ Hakkı (2015) Bölgesel Ulaştırma ve Lojistik Problemine Belgesel Bakış: Mersin Örneği, *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, s. 258–287.
- KORHAN Tuğba (2016) İkinci Dünya Savaşı'nda Mersin ve İskenderun Limanları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 9, Sayı 42, s. 710–714.
- LEE Robert – LEE W.R. (1998) The Socio–Economic and Demographic Characteristics of Port Cities: A Typology for Comparative Analysis, *Urban History*, Cilt 25, Sayı 2, s. 147–172.
- LEE Sung W. – SONG, D. Wook – DUCRUET Cesar, (2008) A Tale of Asia's World Ports: The Spatial Evolution in Global Hub Port Cities, *Geoforum*, Cilt 39, Sayı 1, s. 372–385.
- LEVENT Tolga (2019) Kenti ve Kentsel Planlamayı Kitleli Dış Göç Üzerinden Düşünmek: Mersin Örneği Üzerinden Açılımlar, *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu: Göç–Mekân–Siyaset*, TMMOB Şehir Plancılar Odası Yayını, Ankara, s. 59–71.

- LEVENT Yasemin S. – ÖZEL Leyla (2015) Bir Kentsel Mücadele Kazanımı Olarak Ataş Lojman Yerleşkesinin Dünü, Bugünü ve Yarını, *Dünya Şehirçilik Günü 39. Kolokiyumu* (5–8 Kasım 2015), Karadeniz Teknik Üniversitesi–TMMOB Yayınları, Trabzon, s. 1–14.
- MATVEJEVIC Predrag (1999) *Mediterranean: A Cultural Landscape*, Translated: Michael Henry Meim, University of California Press, Berkeley.
- MAZAK Mehmet – DOĞAN Aylin (2014) *Osmanlı Arşiv Vesikaları ve Fotoğraflarla Mersin Liman Tarihi*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- MAZLUM Ahmet (2010) *Kentleşme Sürecinde Toplumsal Farklaşma ve Bütünleşme: Mersin İli Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- MEÇİN Mansur (2004) *The Question of Urban Integration and Forced Migration from East and Southeast Anatolian Regions After 1980: The Case of Mersin*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- MERK Olaf – BARIŞ Oğuz (2013) *The Competitiveness of Global Port–Cities: The Case of Mersin–Turkey*. OECD Regional Development Working Papers, 2013/01, OECD Publishing, Paris.
- METHENY J. Renwick (1907) Road Notes from Cilicia and North Syria, *Journal of the American Oriental Society*, Sayı 28, s. 155–163.
- MUTLU Fikri (1949) Mersin Şehri Nasıl ve Ne Zaman Kuruldu, *İçel Dergisi*, Cilt 3, Sayı 29, s. 4–7.
- NACAR Can (2017) Yükselen Bir Liman Kentinde Ekonomik Pastayı Paylaşmak: 20. Yüzyılın Başında Mersin’de Rekabet, Çatışma ve İttifaklar, *Cihannüma: Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Cilt III, Sayı 1, s. 71–94.
- NORCLIFFE Glenn, BASSET Keith ve HOARE Tony (1996) The Emergence of Postmodernism on the Urban Waterfront, *Journal of Transport Geography*, Cilt 4, Sayı 2, s.123–134.
- OĞUZ İbrahim (2006) *Tarsus Şer’yye Sicillerine Göre Mersin Kentinin Kuruluş Öyküsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- OĞUZTİMUR Senay (2008) *Denizyolu Yük Taşımacılığında Küresel Liman Rekabet Koşullarının Mersin Limanı Örneğinde Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- OKUTUCU Raif (2006) Türkiye’de Bir İlk: Mersin Kalkınma ve İşbirliği Konseyi, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu* (7–8 Eylül 2006), TEPAV Yayınları, Ankara, s. 399–405.
- ORHONLU Cengiz (1987) *Osmanlı İmparatorluğu’nda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayınları, İstanbul.
- ÖCAL Sevgi Han (2019) *Türkiye’de Lojistik Köyler İncelemesi: Mersin Yenice Lojistik Köyü Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- ÖZŞEN Tayfur – ALTINBIÇAK Akif – TURABOĞLU Tuncay, (2004) İl Gelişme Planlaması ve Mersin, Batman, Çankırı Uygulamaları, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Cilt II, Pamukkale Üniversitesi–DPT Yayını, Denizli, s. 151–154.
- PETSIMERIS Petros (1996) Liverpool: From A City of its Port to a City with A Port, *Ekistics*, Cilt 63, Sayı 376–378, s. 17–26.
- RONEY Jessica C. (2017) Introduction: Distinguishing Port Cities, 1500–1800, *Early American Studies*, Cilt 15, Sayı 4, s. 649–659.
- ROSSELLI Alessandri (2004) The Port as Structure and Meaning, *Portus*, Sayı 10, s. 4–9.
- SANDAL Kaya E. – GÜRBÜZ Mehmet (2003) Mersin Şehrinin Mekânsal Gelişimi ve Çevresindeki Tarım Alanlarının Amaç Dışı Kullanımı, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s. 117–130.
- SARGENT Arthur J. (1938) *Seaports and Hinterlands*, Adam and Charles Black, London.
- SARI Mesut (2004) *Mersin’de Kentleşme, Göç, Bütünleşme ve Kent Yoksulluğu (Demirtaş Mahallesi Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- SETON–WILLIMAS, M.V. (1954) Cilician Survey, *Anatolian Studies*, Cilt 4, s. 121–174.
- SEZER Utku (2007) *Pan–Avrupa Ulaşım Ağında Mersin Limanı’nın Lojistik İşlevi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- SOFFER Arnon – STERN Shimon (1986) The Port City: A Sub–Group of the Middle–Eastern City Model, *Ekistics*, Cilt 53, Sayı 316–317, s. 102–110.
- SÖNMEZ Remzi (2009) Mersin Kent Bütünü ve Yakın Çevresi 1/25000 Ölçekli Nazım İmar Planı, *Planlama Dergisi*, Sayı 3–4, s. 129–144.

SÜNEKTEKİN Banu (2017) *Cumhuriyet Dönemi Mimarisindeki Sanayi Yerleşkeleri ile Ataş Yerleşkesinin Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Toros Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

ŞİMDİ Şükrü (2021) *Mahalleye İletişimsel Açından Bakmak: Mersin İli Demirtaş Mahallesi Sakinlerinin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Bakış Açısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

TECER Ahmet Kutsi (2022) Mersin Destanı, *Bütün Şiirleri*, Yay. Haz. Leyla TECER, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, s.156.

TEXIER Charles (1862) *Asie Mineure Description Géographique, Historique et Archéologique des Provinces et des Villes de la Chersonèse d'Asie*, Imprimeurs de L'Institut de France, Paris.

TOKSÖZ Meltem (2000) *The Çukurova: From Nomadic Life to Commercial Agriculture, 1800–1908*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Binghamton University, New York.

----- (2006) Bir Coğrafya, Bir Ürün, Bir Bölge: 19. Yüzyılda Çukurova, *Kebikeç Dergisi*, Sayı 21, s. 99–100.

----- (2011) Family and Migration: The Mavromatis' Enterprises and Networks, *Cahiers de la Méditerranée*, Sayı 82, s. 359-382.

TOLEDANO Ehud R. (2019) Where Have All the Egyptian Fellahin Gone? Labor in Mersin and Çukurova (Second Half of the Nineteenth Century), *Eastern Mediterranean Port Cities: A Study of Mersin, Turkey—From Antiquity to Modernity*, Eds. F. YENİŞEHİRLİOĞLU, E. ÖZVEREN, T.S. ÜNLÜ, Cham: Springer Press, Cham, s. 127–142.

TOPBAŞ Timuçin (2020) *Limanların Uluslararası Ticarete Etkisi ve Mersin Limanının Bölge Ekonomisindeki Payı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

TURGUT Mirza (2005) *Göçler ve Mersin Tarihi*, Etik Yayınları, İstanbul.

TURGUT Muhammed – GÜRSOY İpek (2023) Çukurova Bölgesel Havalimanının TR62 Düzey 2 Bölgesinde Kalkınmaya Etkilerinin Değerlendirilmesi, *Bölgesel Kalkınma Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s.61–82.

TUTAR Adem (2004) XIX. Yüzyılın Sonlarında Mersin Sancağında Müslümanlar ve Gayrimüslimler, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, s. 23–36.

- TUTAR Filiz – FIRAT Emine – ERKAN Çişil – TUTAR Erdiñç (2013) Yerel Ekonomilerin Yeni Aktörü, Bölgesel İnovasyon Stratejileri: RIS Mersin Uygulaması, *International Conference On Eurasian Economies* (17–18 Eylül 2013), Beykent Üniversitesi, Ankara, s. 627–634.
- TÜMTAŞ Mim Sertaç (2007) *Türkiye’de İç Göçün Kentsel Gerilime Etkisi: Mersin Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- TÜRKER Mustafa (1966–1967) *Mersin Vilayeti Yer Adları*. Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- UĞUZ Sacit (2016) Mersin Limanında Ticaret (1870–1912), *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 13, Sayı 33, s. 334–363.
- (2016) Osmanlı’dan Cumhuriyete Mersin Limanında Pamuk Ticareti, *VIII. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu* (27–28 Mayıs 2016), İstanbul Yayınları, İstanbul, s. 257–272.
- ULUTAŞ Songül (2012) Tarsus Kazası’nın Sosyo–Ekonomik Yapısı (1856–1914), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- ÜNLÜ Tolga – BAŞ Yener (2017) Morphological Processes and the Making of Residential Forms: Morphogenetic Types in Turkish Cities, *Urban Morphology*, Cilt 21, Sayı 2, s. 105–122.
- ÜNLÜ Tolga (2005) *Plan Modifications within the Contexts of Planning Control Mechanisms, Mersin Case*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- (2006) Kentsel Mekânda Değişimin Yönetilmesi, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 23, Sayı 2, s. 63–92.
- (2007) Mersin’in Mekânsal Biçimlenme Süreci ve Planlama Deneyimleri, *GÜ Mühendislik–Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 22, Sayı 3, s. 425–436.
- (2012) The Changing Character of Public Space in An Eastern Mediterranean Port City: From Customs Square to Grand Bazaar in Mersin, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 29, Sayı 2, s. 181–203.
- ÜNLÜ Tülin S. (2007) *19. Yüzyılda Mersin’in Kentsel Gelişimi*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- (2017) Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekân İlişkisi: Mersin Örneği, *Planlama Dergisi*, Cilt 27, Sayı 1, s. 75–93.

VANLI şevki (1976) Mersin Gümrük Meydanı, *Mimarlık Dergisi*, Cilt 76, Sayı 4, s. 104–113.

VURAL Semih (2010) *Huğ'dan Gökdelene Mersin; 170 Yılın Mimarlık Mirası*, Mersin Valiliği Yayınları, Mersin.

----- (2015) *Pamuğun Çocuğu Mersin ve Mersin İskeleleri*, Mersin Deniz Ticaret Odası Yayınları, Mersin.

WEIGEND Guido G. (1958) Some Elements in the Study of Port Geography, *Geographical Review*, Cilt 48, Sayı 2, s. 185–200.

YAğCI Remzi (2001) The Importance of Soli in the Archaeology of Cilicia in the Second Millennium B.C., *Varia Anatolica* XIII, s. 159–165.

YENİşEHİRLİOğLU Filiz (2002) Mersin: The Formation of a Tanzimat City in Southern Turkey, *The Empire in the City; Arab Provincial Capitals in the Late Ottoman Empire*, Eds. J. HANSEN, T. PHILIPP, S. WEBER, Ergon Verlag Würzburg, Beirut.

YILMAZ Merve – TERZİ Fatih (2019) The Effects of Urban Spatial Development on Coastal Ecosystems: The Case of Mersin, Turkey, *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, Cilt 471, Sayı 10, s. 1–13.

YILMAZ Muzaffer (2015) *Zephyrion (Mersin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

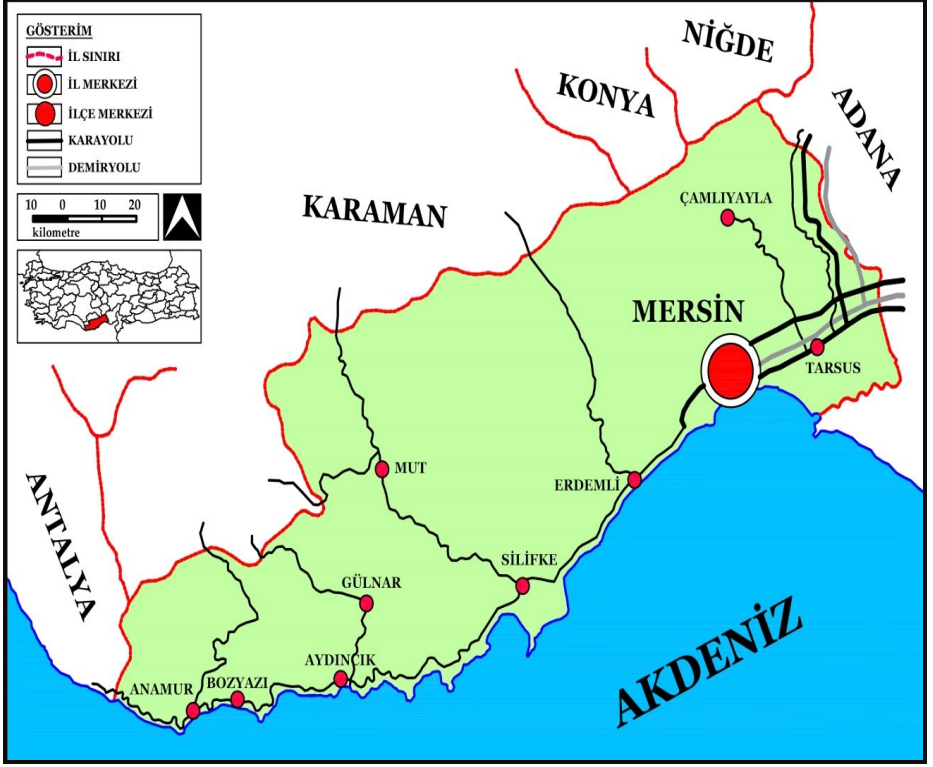
YORULMAZ şerife (2019) Maronites in Mersin Through Its Process of Becoming An Important Port City (the Nineteenth and the Twentieth Century), *Eastern Mediterranean Port Cities: A Study of Mersin, Turkey—From Antiquity to Modernity*, Eds. F. YENİşEHİRLİOğLU, E. ÖZVEREN, T.S. ÜNLÜ, Springer Press, Cham, s. 93–109.

ZENGİN Nihal (2021) *Sürdürülebilirlik Bağlamında Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Mersin İli, Akdeniz İlçesi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana Alparslan Türkeş Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

ZORLU Fikret (2009) Mersin'de Kentsel Ulaşım Planlamasına Yönelik Değerlendirmeler, *Planlama Dergisi*, Cilt 3, Sayı 4, s. 115–127.

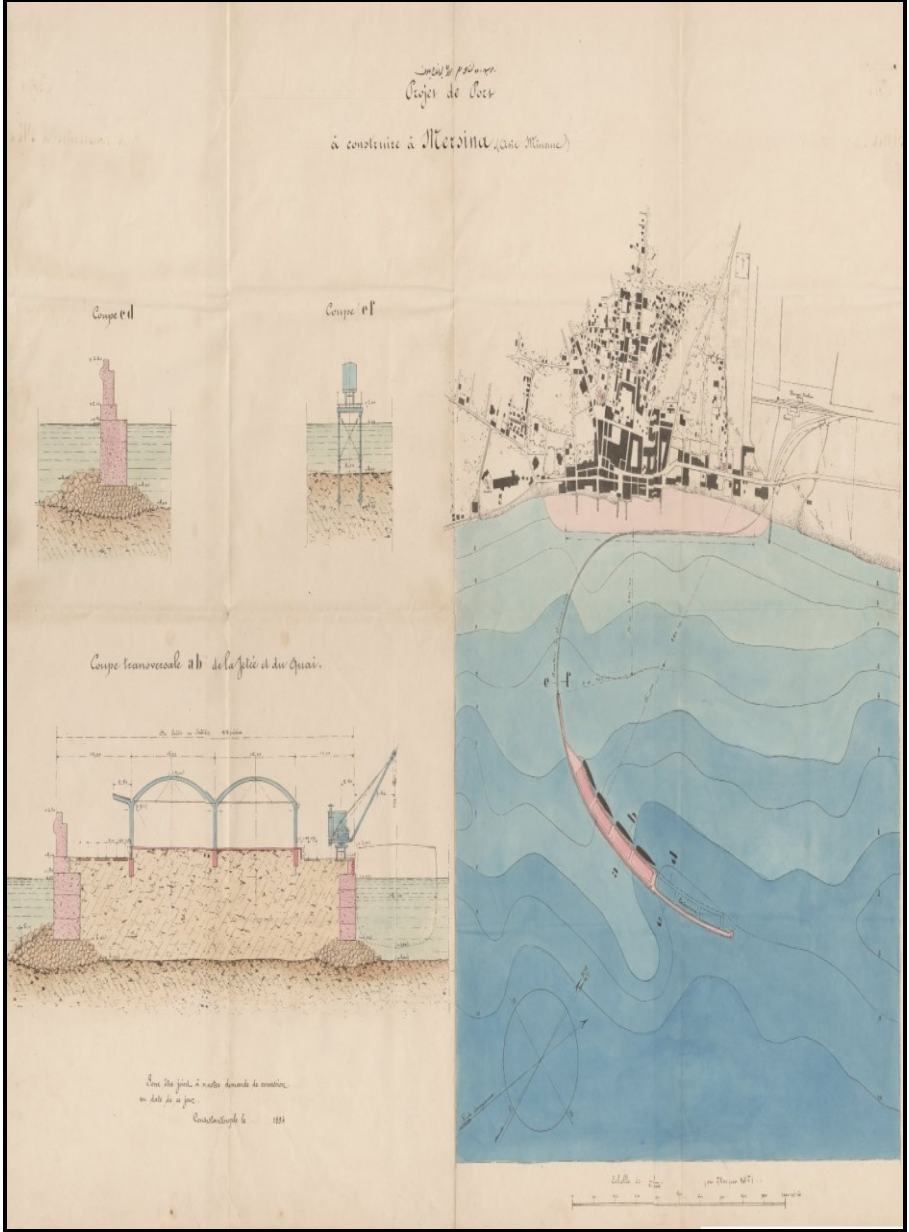
----- (2019) Dış Ticaret Lojistiğinin Kentsel Mekâna Etkisi; Mersin Örneği, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 36, Sayı 2, s. 93–120.

Ekler

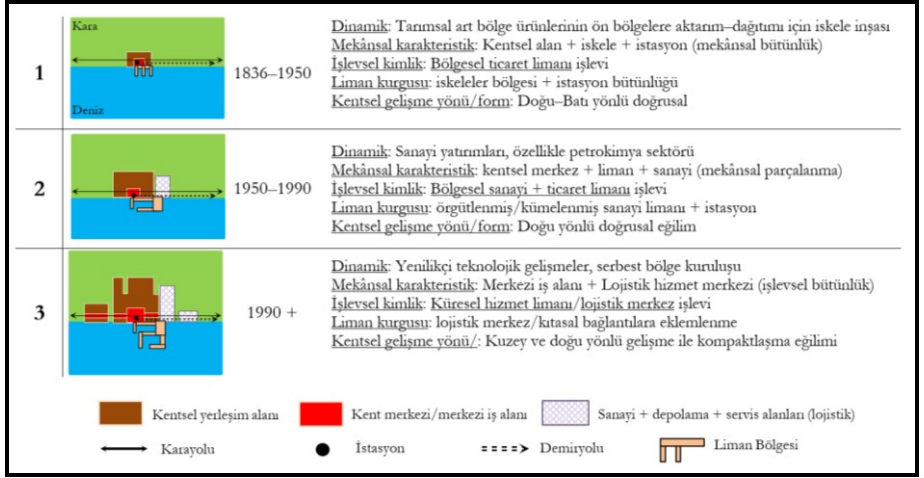
Görsel 1- Mersin'in Konumsal Durumu

(Özcan 2024)

Görsel 2- Mersin için liman projesi (1894)

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşinleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), PLK.p. 2950.)

Görsel 3- Mersin liman kentinin mekânsal–işlevsel gelişme aşamaları

(Özcan 2024.)

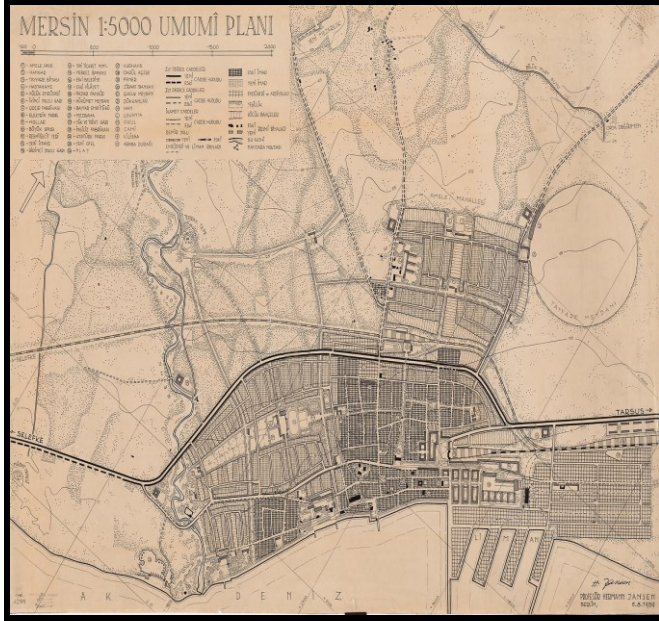

Görsel 4- Mersin kentinin ilk kuruluş dönemi: Taş İskele (1885)

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşinleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), PLK.p. 6740.)

Görsel 5- Mersin Limanı Gümrük İskelesi ve Meydanı (1899)
(İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Arşivi (NEKYA-90567/142))

Görsel 6- Mersin için ilk imar planı (1938)
(Berlin Teknik Üniversitesi Mimarlık Arşivi (INV: 23455))